

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI
TOSHKENT TO'QIMACHILIK VA ENGIL SANOAT INSTITUTI

AKBAROV AZIZ

Malakaviy bitiruv ishi

Ipak matodan ayollar xalati ishlab chiqaruvchi kichik korxonaning biznes rejasini tuzish. $V_{sm} = 168$ ta

Mustaqil ish qismi: Ipak matodan ayollar xalati ishlab chiqaruvchi tikuv potogida foyda va rentabellik ko'rsatkichlarini tahlili

Ta'lim yo'nalishi: -“Menejment” (sohalar bo'yicha)

Ilmiy rahbar, i.f.n., dots.

Yusupova D.T.

Maslahatchi:

Tursurova M.V.

Toshkent-2014

MUNDARIJA

KIRISH	3
Технологик қисм.....	7
Tashkiliy- iqtisodiy qism	13
Mehnat muhofazasi ekologiya qismi	40
Mustaqil ish qismi	44
XULOSA.....	55
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI.....	56

KIRISH

Kirish

Mavzuning dolzarbligi: Makroiqtisodiy barqarorlik, ishlab chiqarishning izchil va mutanosib o'sish sur'atlarini ta'minlash, jalb etilayotgan investisiyalarni ko'paytirish hisobidan tarkibiy o'zgarishlarni qat'iy davom ettirish, iqtisodiyotning etakchi tarmoqlarini modernizasiya qilish va yangilash biz uchun bosh vazifadir.

O'zbekistonda iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish jarayonining asosiy shartlari ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar raqobatbardoshligini ta'minlash, ishlab chiqaruvchi va xaridor o'rtasidagi munosabatlarni samarali shakl va uslublarini tashkil etishdan iborat.

Bugungi kunda tikuvchilik sanoat korxonalari oldida turgan vazifalardan biri ishlab chiqarish resurslaridan oqilona foydalanish hisobiga korxona harajatlarini kamaytirib, moliyaviy va iqtisodiy barqarorligini oshirish hamda, korxona raqobatbardoshligini ta'minlashdir.

“2014 yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi”, - degan Prezident I.A.Karimovning 2013 yilning asosiy yakunlari va 2014 yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan. Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasida quyidagilarni ta'kidladi: “Mamlakatimiz yalpi ichki mahsuloti 8 foizga o'sdi, sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 8,8 foizga oshdi”. Inflyasiya darajasi prognoz ko'rsatkichdan past bo'ldi va 6,8 foizni tashkil etdi.

Tashqi davlat qarzi yalpi ichki mahsulotga nisbatan 17 foizni eksport hajmiga nisbatan qariyb 60 foizni tashkil etdi. 2013 yilda iqtisodiyot sohasidagi soliq yuki 21,5 foizdan 20,5 foizga, jismoniy shaxslar uchun daromad solig'ining eng kam stavkasi 9 foizdan 8 foizga tushirilganiga qaramasdan, davlat byudjeti yalpi ichki mahsulotga nisbatan 0,3 foiz profisit bilan bajarildi.

So'nggi 3 yilda mamlakatimizda mahalliyashtirilgan mahsulotlar ishlab chiqarish hajmi qariyb ikki barobar oshdi. Faqat o'tgan yilning o'zida 455 ta korxonada mahalliyashtirish dasturi asosida 1 ming 140 ta loyiha amalga oshirildi. Buning natijasida ishlab chiqarish hajmi 1,2 barobar ko'paydi va import o'rnini bosish bo'yicha yakuniy samara 5 milliard 300 million AQSh dollarini tashkil etdi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning roli va o`rni tobora mustahkamlanib borayotganining o`zi iqtisodiyotimizning tarkibida bo`layotgan ijobiy o`zgarishlardan dalolat beradi. Faqatgina o`tgan yilning o`zida yurtimizda 26 mingdan ziyod kichik biznes sub`ekti ish boshladi, ushbu sektorda faoliyat ko`rsatayotgan korxonalarning umumiy soni yil oxiriga kelib 190 mingtaga etdi.

Bugungi kunda mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotining qariyb 55,8 foizi ayni shu sohada ishlab chiqarilmoqda.

Iqtisodiyotimiz tarkibidagi chuqur o`zgarishlar mamlakatimiz eksport salohiyatini mustahkamlash, eksport hajmini barqaror oshirish va uning tarkibida ijobiy o`zgarishlarga erishishda eng muhim omilga aylandi.

Jahon bozordagi kon`yukturaning beqarorligiga qaramasdan 2013 yilda eksport hajmining o`sishi 10,9 foizdan iborat bo`ldi. Tashqi savdo faoliyatidagi ijobiy sal`do 1 milliard 300 million dollarni tashkil etdi. 2013 yilda qimmatbaho metallar narxning keskin pasayganiga qaramasdan, mamlakatimiz oltin-valyuta zahirasi o`tgan yil davomida 2 foizga ko`paydi

Mahsulot eksport qiladigan korxonalarni qo`llab-quvvatlashga oid chora-tadbirlarning amalga oshirilgani eksport faoliyatiga 450 dan ziyod yangi korxonani jalb etish imkonini berdi.

Bitiruv malaka ishining maqsadi: Iqtisodiyotni modernizatsiyalash va erkinlash-tirish sharoitida kichik tikuvchilik korxonalarida tuzilgan biznes rejada qo`yilgan vazifalarni bajarish va samaradorlikni oshirish bo`yicha ilmiy-uslubiy chora-tadbirlar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Bitiruv malaka ishining vazifalari: Tadqiqot maqsadidan kelib chiqib, quyidagi asosiy vazifalarni hal etish nazarda tutiladi:

- potokning tashkiliy hisobini amalga oshirish;
- korxona uchun talab etiladigan kapital mablag`lar qiymatini hisoblash;
- ishlab chiqarish dasturini hisoblash;
- boshqarish va tashkil etish bo`limini asoslash;
- korxonaning huquqiy-tashkiliy tuzilishini asoslash;
- moliyaviy rejani hisoblash.

**Bitiruv malaka ishining ob`ekti:** O`zbekengil sanoat DAKi tarkibiga kiruvchi tikuv korxonalari va xususiy tikuvchilik firmalari.

Xajmi va strukturasi: Bitiruv malaka ishi kirish, texnologik qism, tashkiliy-iqtisodiy qism, mustaqil ish qismidan iborat bo`lib, o`z ichiga 37 ta jadvalni oladi va hajmi 75 betdan iborat.

TEKNOLOGIK QISM

№1 jadval

Ishlab chiqarish oqim parametrlarini hisoblash

T.r.	Parametrlar nomi	Shartli belgilar	Formulasi	Sonlik izoh	O'lcham birligi
1	2	3	4	5	6
1.	Ishlab chiqarish oqim quvvati	M	$M=R*N/T_b$	168	dona
2.	Ishlab chiqarish oqim ishchilar soni	N	$N=T_b/\tau$	19	Ishchi
3.	Ishlab chiqarish oqim chizig'ini umumiy uzunligi Sex maydoni	$L_{i.ch.}$	$L_{o.ch.}=N*I_{uy}*K_{ur}$	26.22	M
4.	Ishlab chiqarish oqim ma'romi	S	$S=N*f*n$	359	M ²
5.	takti	τ	$\tau=R/M$	171.4	sek.

№2 Jadval

Ishlab chiqarish oqimi parametrlar

Seksiya	Ishlab chiqarish oqimlar ki guruhlar soni	Ishlab chiqarish oqim parametrlari					Asosiy moslashtirish sharti $t=(0,95-1,15)$ skt		Pachkadagi transport
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Tayyor-lash	1	28800	3309	168	19	171.4	1	162.8-197.1	10-15
							2	325.6-394.2	
Yig'ish							3	488.4-591.3	

Ipak matodan ayollar xalatini mehnat taqsimoti

T/o	B/o	Tashkiliy operatsiyalarning mazmuni	ixtisos	razryadi	Sarf vaqti	Ishchilar soni		Ish normasi, dona	Ish haqi (so'm)	Asbob-uskuna
						7	8			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
I	1	Xlyastika elim qotirmani qo'yish	D	2	15					
	3	Xlyastika burchaklarida chok haqini kesish	Q	2	14					
	4	Xlyastikni o'ngiga ag'darish	Q	2	10					
	5	Xlyastikni dazmollash	D	2	22					
	8	Ort bo'lak bel vitochkalarini yotqizib dazmollash	D	2	18					
	10	Ort bo'lak elka vitochkalarini yotqizib dazmollash	D	2	18					
	11	Ort bo'lakda xlyastik o'rnini belgilash	Q	2	15					
	13	Cho'ntak qopqog'iga elim qotirmani qo'yish	D	2	28					
	15	Qopqog burchaklarida chok haqini kesish	Q	2	14					
	16	Cho'ntak qopqog'ini o'ngiga ag'darish	Q	2	10					
		Jami	D	2	164	0,9	1	175	58,80	SU-1PL+UTP
III	2	Xlyastikni ag'darma chok bilan tikish	M	2	42					
	6	Xlyastik bo'ylab bezak bahya qator yuritish	M	2	47					
	7	Ort bo'lak bel vitochkalarini biriktirib tikish	M	2	28					
	9	Ort bo'lak elka vitochkalarini biriktirib tikish	M	2	24					
	18	Qopqog bo'ylab bezak bahya qator yuritish	M	2	24					
		Jami	M	2	165	0,96	1	174	59,14	212-115
III	12	Ort bo'lakka xlyastikni puxtalash	M	3	48					
	23	Cho'ntak qopqog'ini old bo'lakka biriktirib tikish	M	2	58					
	24	Cho'ntak qopqog'ini old bo'lakka bostirib tikish	M	2	48					
	26	Ostki yoqa bo'laklarini biriktirib tikish	M	2	14					
		Jami	M	2	168	1	1	171	60,18	212-115
IV	14	Cho'ntak qopqog'ini ag'darma chok bilan tikish								
	28	Ustki va ostki yoqalarni ag'darma chok bilan tikish								
	29	Chok haqini ostki yoqaga bostirib tikish								
		Jami	M	3	168	1	1	171	67,36	212-115

V	17	Cho`ntak qopqog`ini dazmollash	D	2	30					
	21	Rel`ef choklarini yotqizib dazmollash	D	2	36					
	25	Ostki yoqaga elim qotirmani qo`yish	D	2	28					
	27	Biriktirilgan chokni yorib dazmollash	D	2	11					
	31	Yoqani dazmollash	D	2	73					
		Jami	D	2	163	0,9	1	177	58,14	SU-1PL+UTP
VI	19	Qopqoq ochiq qirqimini yo`rmash	M/M	2	22					
	38	Adip ichki qirqimlarini yo`rmash	M/M	2	152					
		Jami	MM	2	174	1	1	165	62,37	MO 6900
VII	20	Old bo`lak rel`ef qirqimlarini biriktirib tikish va yo`rmash	M/M	2	132					
	33	Eng qirqimlarini tikib yo`rmash	M/M	2	39					
	35	Eng uchini yo`rmash	M/M	2	40					
	44	Elka chokini tikish va yo`rmash	M/M	2	116					
		Jami	MM	2	327	1,9	2	88	116,94	MO-816
VIII	22	Old bo`lakda cho`ntak o`rnini belgilash	Q	2	16			1800	5,72	
	30	Yoqa burchaklarida chok haqini kesish va yoqani o`ngiga ag`darish	Q	2	28			1028	10,01	
	32	Yoqa ko`tarmasi bo`yicha chok yuritish	M	2	19			1515	6,79	
	36	Eng uchini bukib tikish	M	2	48			600	17,15	
	39	Bort ag`darma chok chizig`ini belgilash	Q	1	35			823	10,59	
	40	Bort va adipni ag`darma chok bilan tikish	M	3	146			197	58,47	
	42	Adip qaytarmasini bukish chizig`ida chok haqini kertish va bortnio`ngiga ag`darish	Q	2	37			778	13,22	
		Jami	M	2	327	1,9	2	-	121,95	212-115
IX	34	Eng choklarini yotqizib dazmollash	D	3	26			1107	10,40	
	37	Adipga elim qotirmani qo`yish	D	3	37			779	14,80	
	43	Bort ziyni dazmollash	D	2	60			480	21,44	
	45	Elka chokini yotqizib dazmollash	D	2	60			480	21,44	
	50	Xalat yon choklarini yotqizib dazmollash	D	2	38			757	13,59	
	58	Tayyor xalatni dazmollash	D	4	173			166	76,34	
		Jami	D	4	394	2,3	2	-	158,01	SU-1PL+UTP
X	41	Chok haqini adipga bostirib tikish	M	2	109			264	38,98	
	46	Yoqani yoqa o`miziga o`tkazish (ort bo`lak umizi bo`ylab faqat ostki yoqa o`tkaziladi)	M	4	88			327	38,75	
	48	Ustki yoqani ort yoqa umiziga bostirib tikish	M	3	30			960	11,99	

	54	Xalat etagini bukib tikish	M	2	65			443	23,23	
	55	Yoqa va bort bo'ylab bezak bahya qator yuritish	M	2	35			823	12,50	
		Jami	M	2	327	1,9	2	-	121,95	212-115
XI	47	Adip qaytarmasini burchaklarini, yoqani o'ngiga ag'darish	Q	2	15					
	49	Xalat yon qirqimlarini tikish va yo'rmash	M/M	2	159					
		Jami	MM	2	174	1	1	165	62,37	212-115
XII	51	Engni eng o'miziga o'tkazish	M/M	4	160			180	70,40	
	65	Ko'ylakka savdo belgisini osish	Q	1	10			2880	3,02	
		Jami	MM	4	170	0,99	1	-	73,42	302-1
XIII	52	Eng o'tkazma chokini yo'rmash	M/M	3	66					
	53	Xalat etagini yo'rmash	M/M	3	52					
	59	Bortda, qopqoq va xlyastikda tugma o'rinlarini belgilash	Q	3	30					
	66	Ko'ylakni omborga topshirish	Q	3	45					
		Jami	MM	3	193	1,1	1	149	77,31	MO-6900
XIV	56	Bortda 6-ta izma o'rnini belgilash	Q	3	51			564	20,42	
	57	Bortda 6-ta izma ochish	Ya/A	3	102			282	40,85	
	60	Bortga 6-ta tugma qadash	Ya/A	2	102			282	36,49	
	61	Bezak qopqoqlariga 2-ta tugma qadash	Ya/A	2	34			847	12,15	
	62	Ort bo'lak xlyastikiga 2-ta tugma qadash	Ya/A	2	34			847	12,15	
	63	Ko'ylakni keraksiz iplardan tozalash	Q	2	30			960	10,72	
	64	Ko'ylakni komplektlash	Q	2	40			720	14,29	
		Jami	MM	3	193	2,3	2	-	77,31	LBH-1790, LK 1903ASS
						19,15	19			

№4 jadval

Ishchi kuchining to'plam jadvali

Ishchi razryadi	Ixtisoslar va razryadlar bo`yicha ishchilar soni										Ish razryadining yig`indisi	Tarif koeffisienti	Tarif koeffisient yig`indisi
	M		MM		D		YaA		Jami				
	Son	%	Son	%	Son	%	Son	%	Son	%			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1												1,98	
2	3,86	20,1	3,9	20,4	1,8	9,4			9,56	49,9	19,12	2,37	22,6
3	1	5,2	1,1	5,7			2,3	12	4,4	22,9	13,2	2,616	11,5
4	1,9	9,9	0,99	5,2	2,3	12			5,19	27,1	20,76	2,878	14,9
jami									19,15	100	53,08	-	49,00

№5 jadval

Asbob- uskuna to'g'risida ma'lumot

t/r	Uskuna turi va rusumi	Uskunalar soni				Ish o'rinlarining nomi	Ish o'rinlarining soni va o'lchami
		Asosiy	rezerv	zapas	jami		
1	2	3	4	5	6	7	8
1	212-115	7	1	1	9	M io`	8
2	SU-1PL+UTP	4	-	1	4	D io`	4
3	MO-6900	2	-	1	2	MM io`	2
4	MO-816	3	-	1	3	MM io`	3
5	302-1	1	-	1	1	MM io`	1
6	LBH-1790, LK 1903ASS	2	-	1	2	Ya/A io`	2
	JAMI						

Ishlab chiqarish oqimining texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlari

t/r	Ko'rsatkichlar nomi	Shartli belgi	Formula	Ko'rsatkich
1.	Tikuv buyumini ishlab chiqarishga sarflangan vaqt	T_b, sek	$T_b = \sum t_{\bar{o},0}$	3309
2.	Bir smenada chiqqan mahsulot soni	M, dona	(berilgan)	168
3.	Ishlab chiqarish oqimining takti	τ, sek	$R/M_{sm}, T_b/N$	171,4
4.	Ishchilar soni	N, ishchi	T_b/τ	19
5.	Mehnat unumdorligi	MU, dona	M/N	9
6.	Mehnatni mexanizasiyalashtirish koeffisienti	K_m	$\sum t_{mex} / T_{\bar{o}}$	0,78
7.	Moslik koeffisienti	K_m	$T_b/N_a \tau$	1,01
8.	Bitta buyumni tikish qiymati	$S_{tk, sum}$	$I_p KIM * \sum TK / M$	2543,07
9.	O'rtacha tarif koeffisienti	S_{tk}	$\sum TK / N_x$	2,5
10.	O'rtacha razryad	S_r	$\sum P / N_x$	2,8

TASHKILIY- IQTISODIY QISM

Biznes reja

Biznes reja – bu korxona faoliyatini barcha texnik iqtisodiy holatini yoritib beruvchi hujjatlardir. U joriy yil uchun va istiqbolni ko`zlab kelajak uchun tuziladi.

Biznes – reja bir qancha bo`limlardan tashkil topadi:

- qisqacha xulosa, rezyume;
- biznesning umumiy ta`rifi;
- mahsulotlar va xizmatlar;
- marketing reja;
- ishlab chiqarish rejasi;
- boshqarish va tashkil etish;
- korxonaning tashkiliy huquqiy shakli;
- moliyaviy reja.

Rezyume

Loyihalashtirilayotgan kichik tikuvchilik korxonasida, qabul qilingan asosiy assortiment bilan bir qatorda qo`shimcha assortimentlar tayyorlanadi: ayollar xalati, bolalar ko`ylagi, ayollar ko`ylagi .

Asosiy assortiment bo`yicha potokning quvvati 168 taga teng, asosiy ishchilar soni 19 kishi, mehnat sarfi 0,9 soat. Loyihalashtirilayotgan kichik korxona asosiy potokning kapital mablag`i 203654,6 m.so`mni, yilda ishlab chiqiladigan mahsulot soni 40152 donani tashkil etgan. Kichik korxonaning ish rejimi-1 smenalik bo`lib, yildagi ish kunlari soni - 239 kun.

Yangi kichik korxonani loyihalashtirishda yangi texnika va ilg`or texnika texnologiyalarini qo`llash asos qilib olingan. Texnologik operasialarni sifatli bajarish uchun maxsus moslama va uskunalardan foydalanilgan. Ishlab chiqarish jarayonini tashkil qilish potok usuliga asoslangan bo`lib, loyihada erkin maromli agregat guruhi potok uchun qabul qilingan. Potokning bunday usuli assortimentlarni aholining talabiga ko`ra tez-tez almashtirib turishga, texnologik jihozlarning ishlash vaqti va ishchilarning ish vaqtidan unumli foydalanishga yordam beradi.

Loyihalashtirilayotgan kichik korxonada xodimlar soni 151 ta kishini tashkil etgan bo`lib, ishchilar soni 114 kishidir. Xodimlar uchun belgilangan ish haqi fondi

268679,16 ming so'm, ishchilar uchun esa 393887,8 ming so'mni tashkil etgan. Ishchilarning o'rtacha oylik ish haqi 361179 so'mni, mehnat unumdorligi o'rtacha 194 kishi/oyni tashkil etgan.

Umumiy ishlab chiqariladigan mahsulot tannarxi 3688155,44 ming so'mni, mahsulotni sotishdan olinadigan sof tushum 4915871,72 ming so'mni, yalpi foyda 1227716,28 sof foyda esa 918792,22 ming so'mni tashkil etadi.

Korxonaning kapital mablag'ini qoplash muddati 1,2 yilga teng.

Biznesning umumiy ta'rifi

Qo'shma korxonalar tashkil etish hozirgi davrda Respublikamizda keng avj olmoqda. Chet el firmalari bilan mahalliy ishlab chiqaruvchilar o'rtasida mahsulot tayyorlashni yo'lga qo'yish bo'yicha tuzilgan kontrakt firmaning xavf xatar bilan tezkorlikda o'z faoliyatini boshlab yuborish va kengaytirish, istiqbolda esa mahalliy chiqaruvchi bilan sheriklik qilish yoki uning korxonasini sotib olish uchun qulay imkoniyat yaratadi.

Bevosita egalik qilish firmani xalqaro marketinga jalb etishning eng to'liq firmasi bo'lib, kapitalni chet ellarda, xususan, xususiy yig'uv va ishlab chiqarish korxonalarini barpo etishga bevosita investisiya qo'yishdan iborat.

Yangi korxona o'z imkoniyatlaridan kelib chiqib shu yo'llardan birini tanlaydi. Korxona biznesning rivojlantirishining uch yo'nalishi bor: iqtisodiy hudud ichida, qo'shni iqtisodiy hududlarda va hajmi bozorida. Tanlangan iqtisodiy joy uchun biznesni rivojlantirishning jo'g'rofik chegaralari juda kengdir. Chunki bu joy yaqindan transport vositalari o'tgan bo'lishi kerak, lekin hozirgi rivojlanish bosqichida korxona mahsulotining asosiy iste'molchilarining Samarqand iqtisodiy rayondir, chunki korxona mahsulotiga bo'lgan talab bu hududda hali qondirilmagan.

Samarqand iqtisodiy rayoni shu nomli viloyatni o'z ichiga oladi, maydoni 13,9 ming kv.² aholisi 2,3 mln. Kishidan ortiq. Iqtisodiy rayon yirik sanoat agrar hududiy ishlab chiqarish majmuasidir, ya'ni mahsulotni 9% ini etkazib beradi.

Iqtisodiy hududning katta qismi vodiy va adirlardan iborat. Uning iqlimi kontinental, iyul oyining o'rtacha harorati 25-28⁰, tax. 44-48⁰. Sovuq kunlari 180-

200 kun atrofida. Respublikada Kattaqo'rg'on suv ombori qurilgan.

Bu iqtisodiy rayonda og'ir sanoat tarmoqlaridan tog'-koni, mashinasozlik, metalsozlik, kimyo va engil hamda oziq-ovqat sanoati tez rivojlanmoqda.

Mashinasozlik va metalsozlik, paxta tozalash zavodlari mavjud.

Samarqand iqtisodiy rayoni barcha turdagi transport vositalari bilan yaxshi ta'minlangan.

Samarqand iqtisodiy rayonining yirik shaharlari: Samarqand, Bulung'ur, Jomboy, Kattaqo'rg'on va boshqalar.

Kattaqo'rg'on aholisi 59,3 ming kishi, shahar iqtisodiy rayonning 2-darajasiga ega. Shaharda paxtachilik mashinasozligi, paxta tozalash zavodi, asbob-uskunalar ishlab chiqarish, yirik yog' ekstrasiya zavodi, go'sht kombinati, inkubator, motorremont zavodlari bor.

Mahsulotlar va xizmatlar.

Korxona ipak matodan ayollar ko'ylagini ishlab chiqarishga ixtisoslashgan. Mahsulot ishlab chiqarishda korxona ishlab chiqarilgan mahsulotni bozordagi boshqa sotilayotgan mahsulotlar bilan raqobatbardoshligiga erishishi lozim. Mahsulot raqobatbardoshligiga ikki yo'l bilan erishish mumkin: arzon ishchi kuchidan foydalanish hamda, mahalliy xom-ashyo, yoqilg'i, elektroenergiyadan foydalanish orqali samarador texnika, texnologiya, yuqori sifatli xom-ashyodan foydalanish, malakali mutaxassislarni tiklash, bozor talabini o'zgargan holda boshqa maqsadlardan keskin farq qiladigan eng zamonaviy modelini yaratish va yuqori unumdorlikka erishish.

Shuning uchun loyihalashtirilayotgan korxonada yanada mahsulot sifatini yaxshilash va ishlab chiqarish bilan bog'liq harajatlarni kamaytirish natijasida shu korxonalar ishlab chiqarayotgan mahsulot qiymatidan oshmaydigan narxda mahsulot ishlab chiqarishga erishish lozim. Bunga erishish uchun esa chet el investorlarini jalb etib, ulardan texnologiya va mahalliy xom-ashyoga asoslangan sifatli, arzon, chidamli, mustahkam, engil va tashqi ko'rinishi zamon talabiga mos keluvchi mahsulot ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish lozim. Bunda korxonada qo'llanilayotgan

narx belgilash siyosati muhim o`rin tutadi. Ishlab chiqarilayotgan tovar narxi shu davrgacha iste`molchilar olayotgan tovar qiymatidan farq qilmasligi, ammo dizayni, fizik-mexanik xususiyatlari jihatidan ustun bo`lishi kerak. Shundagina iste`molchilar orasida mahsulotimiz o`z o`rnini topadi.

Marketing reja.

Bu bo`limlar quyidagilarni o`z ichiga oladi:

- bozor imkoniyatlarini tadqiq qilish;
- mahsulotga bo`lgan talabni va bozor imkoniyatlarini aniqlash;
- raqiblarni baholash;
- marketing strategiyasi;

Xozirgi sharoitda bozorni o`rganish qiyin, chunki engil sanoat korxonalari mahsulotlarini ishlab chiqishva sotish to`g`risidagi ma`lumotlar statistik axborotnomalarda chiqyapti. Shuning uchun katta bo`lmagan korxonalarni rejalash loyihalashtirishda joylardagi tarmoq ahvolidan kelib chiqqan holda amalga oshirilmoqda.

Bozor imkoniyatlarini tadqiq etish – bu bozorni bilish, bozorga moslashish bozorga ta`sir o`tkazishdan iborat. Bozorni bilish deganda, iste`molchilarni har tomonlama o`rganish, ularning did va istaklarini bilish ko`zda tutiladi. Bunda asosan “Iste`molchi-qiro!” degan shiorga asoslanadi. Demak, bozorga moslashish deganda, iste`molchilar talabini qondiradigan mahsulotlarnigina ishlab chiqarish darkor demakdir.

Nima ishlab chiqarilgan bo`lsa, shuni sotmaslik, balki bozorda talb etilayotgan mollarnigina ishlab chiqarish zarur.

Bozorda ta`sir o`tkazish talabni shakllantirish demakdir, ya`ni tovarni yaratish bilan uning iste`molchisi ham yaratish lozim.

Bozorni sig`imini aniqlashda tanlangan iqtisodiy hududning demografik milliy-madaniy, jo`g`rofik va iqtisodiy hududning sharoitlarini hisobga olamiz. Loyiha amalga oshirish tanlangan hudud uchun potensial iste`molchilar sonini quyidagicha aniqlaymiz.

$$H_{ri} = H_{rui} + \frac{H_{rui} \cdot X_{ri} \cdot K_{iul}}{100}$$

Bunda, N_{rui} – reja yili uchun aholi soni, ming kishi

N_{rui} soni – aholini ro'yxatdagi soni (ro'yxatga olingan yil uchun), ming kishi

R- aholini o'rtacha o'sish foizi, %

K_{iul} – ro'yxatga olingan paytga loyiha vaqtlarda bo'lgan davr, yil

Loyihani ko'rish joyida 1991 yil ro'yxatda olish ma'lumotlari asosida 59,3 ming kishi yashaydi.

Loyihani ishga tushirish yilidagi umumiy aholi soni:

$$H_{2014} = 59,3 + \frac{59,3 \cdot 3 \cdot 19}{100} = 93,10 \text{ M.K.}$$

Mahsulot ayollar ishi bo'lgani sababli umumiy aholidan ayollar qismini topamiz:

$$N_{erk} = N_{2014} \cdot 46\% = 93,101 \cdot 0,46 = 42826 \text{ ming kishi}$$

Mahsulotga bo'lgan talab

$$T_n = N_n \cdot N_{erk} = 3,65 \cdot 42826 = 156316,6 \text{ dona}$$

Ishlab chiqarish rejasi

Ishlab chiqarish rejasi biznes rejaning asosiy bo'limlaridan biri bo'lib, unda keyingi bo'limlarni hisoblash uchun ma'lumotlar hisoblanadi.

Ishlab chiqarish rejasi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- yangi assortiment loyixasini tanlash va asoslash;
- mahsulot ishlab chiqarish texnologiyasini ishlab chiqish va asoslash;
- ishlab chiqarishni tashkil etish;
- sifat nazoratini tashkil qilish;
- ishlab chiqarish binolarini baholash;

- texnologik jihoz va moslamalarni hisoblash;
- ishlab chiqarish hajmini rejalashtirish;
- ishlab chiqarish quvvatini belgilash.

Ishlab chiqarish potoklarini sex bo'yicha joylashtirish va bir potokning o'zida ish o'rinlarini oqilona va to'g'ri joylashtirish – biznes rejani tuzishda asos qilib olinadi. Bunda asosiy sexni loyihalashtirish va ish o'rinlarini joylashtirish bozor talabini o'rganish asosida assortimentlarni tez-tez almashtirib turish imkoniyatlariga ega bo'lishi kerak. Mahsulot ishlab chiqarishni optimallashtirishni, assortimentlar turini tezkorlikda o'zgartirib turishga moslashadigan ishlab chiqarishni tashkil qilishning egiluvchan sistemasini qo'llash maqsadga muvofiqdir.

Erkin ritmli TKT-1 agregat gruppali potokning tashkiliy hisobi.

1. Potokning quvvati $M=168$ dona

2. Potokdagi ishchilar soni $I_s = 19$ ta

3. Potokning takti $\tau = \frac{28800}{168} = 171 \text{сек.}$

4. Potokdagi tugallanmagan ishlab chiqarish hajmini hisoblash.

$$TI_{\text{pot}} = TI_{\text{i.t.}} + TI_{\text{i.j.}} + TI_{\text{chiq.}} = 63 + 80 + 60 = 203 \text{ ta}$$

bunda, $TI_{\text{i.t.}}$ - ishga tushirish stolidagi ish hajmi

$TI_{\text{i.j.}}$ - ish joylaridagi ish hajmi

$TI_{\text{chiq.}}$ = chiqarish stolidagi ish hajmi

$$TI_{\text{i.t.}} = \frac{B_{\text{cm}}}{T_{\text{cm}}} (2 - 3) = \frac{168}{8} * 2 = 63 \text{ma}$$

$$TI_{\text{i.j.}} = \sum H_{\text{con}} * II_c * t_c = 2 * 2 * 40 = 80 \text{ma}$$

$$TI_{\text{chiq.}} = 60 - 80 \text{ ta}$$

Kapital mablag'larni hisoblash

Kapital mablag'larni miqdorini hisoblash asosiy fondlarini quyidagi turlari bo'yicha amalga oshiriladi:

1) Binolari bo'yicha:

1.1 Ishlab chiqarish binolari bo'yicha:

Ishlab chiqarish binolarining qiymati u egallagan maydon va 1 m² maydonning bahosi orqali aniqlanadi.

$$KM_{i/ch}=S*N_{1m2}=324*255,4=82749,6 \text{ m.s}$$

1.2 Ma'muriy binoning qiymati, u ham egallagan maydon va 1 m² maydonning bahosi orqali hisoblanadi.

$$KM_{ma'm}=S*N_{1m2}=64,8*228,5=14806,8 \text{ m.s}$$

$$KM_{b/in}=82749,6+14806,8=97556,4 \text{ m.s}$$

2. Texnologik jihozlar bo'yicha:

Texnologik jihozlar bitiruv malaka ishining texnologik qismida qabul qilingan texnologik jihozlar uchun aniqlanadi, texnologik jihozlarning qiymati korxona ma'lumotlari yoki texnologik jihozlarning pasporti bo'yicha aniqlanadi.

№7 jadval

Texnologik jihozlarga kapital mablag' qiymatini hisoblash

№	Jihozlarning nomi	Jihoz-larning Soni	1 dona jihoz qiymati so'm	Jami jihoz qiymati ming so'm	Elektr motorlar quvvati	O'rnatil-gan quvvatlar yig'indisi
1.	212-115	9	1850000	16650	0,8	7,2
2.	MO 6900	2	1325600	2651,2	0,4	0,8
3.	MO 816	3	1280000	2560	0,4	1,2
4.	302-1	1	925400	925,4	0,4	0,4
5.	LBH 1790	1	1980400	1980,4	1,6	1,6
6.	LK 1903	1	2150000	2150	1,6	1,6
7.	SU-IPL+UTP	4	566000	2264	1,5	6,0

	Potok uchun	21		29181		18,8
	Sex uchun	63			87543	56,4

3. Texnologik jihozlarning montaj qiymati, texnologik jihozlarning qiymatidan 10% miqdorda aniqlanadi: $KM_{mon} = 0,1 * N_{tex} = 87543 * 0,1 = 8754,3 \text{ m.s}$

4. Elektr jihozlar bo'yicha kapital mablag', potokda o'rnatilgan texnologik jihozlarning elektr motorlari quvvatining yig'indisi va 1 kvk energiya uchun sarflanadigan harajat asosida hisoblanadi.

$$KM_{k,j} = \sum EDQ * B_{1kvk} = 56,4 * 9,6 = 541,44 \text{ m.s}$$

5. Loyihalashtirilayotgan potokdagi boshqa jihozlar – transport, uzatuvchi moslamalar, kompressor qurilmalar, avtomatik o'lchov asboblarning kapital qiymati texnologik jihozlarning montaj qiymati bilan birgalikdagi narxlardan 10-20% miqdorda hisoblanadi.

$$KM_{boshqa} = (0,1:0,2) * (KM_{tex} + KM_{mon}) = (87543 + 8754,3) * 0,2 = 19259,46 \text{ m/c}$$

№8 jadval

Kapital mablag'larning qiymati quyidagi jadvalda jamlanadi.

Kapital mablag'larning tarkibi

№	Kapital mablag'lar turlari	Qo'shimcha ming so'm	Umumiy yig'indiga nisbatan, foizda
1.	Texnologik jihozlar	87543	40,97
2.	Montaj harajatlar	8754,3	4,09
3.	Elektr jihozlar	541,44	0,25
4.	Boshqa jihozlar	19259,46	9,01
	Jami: Jihozlar	116098,2	54,32
5.	Ishlab chiqarish binolari	82749,6	38,74
6.	Ma'muriy bino	14806,8	6,94
	Xammasi kapital mablag'	213654,6	100%

Mahsulot ishlab chiqarishni rejalashtirish

Mahsulot ishlab chiqarish rejasi yoki ishlab chiqarish dasturi ma'lum rejalashtirilgan davr uchun mahsulot ishlab chiqarish xajmi, assortiment turlari va sifati bo'yicha ko'rsatkichlarni hisoblashni o'z ichiga oladi.

Ishlab chiqarish dasturi natura va qiymat ko'rsatkichlarida hisoblanadi. Tikuvchilik korxonalarida natura ko'rsatkichida buyum soni donada, poyabzal korxonalarida esa juftida belgilanadi.

Natura ko'rsatkichida mahsulotni rejalashtiriladigan miqdorini hisoblash uchun quyidagi dastlabki ma'lumotlar zarur: potokdagi ishchilar soni, bir dona mahsulotni tayyorlash vaqti (mehnat sarfi), potokni ishlash rejimi, mahsulot ishlab chiqarish topshirig'i rejalashtiriladigan davr davomida bir tekis yoki notekis taqsimlanishi mumkin.

№9 jadval

Ish kuni rejimini hisoblash

Ish tartibi	Ishni boshlanishi	Ish	tanaffus	ish	tushlik	ish	tanaffus	ish	Ishning tugashi
1 smena	7.00	7.00-9.00	9.00-9.05	9.05-11.00	11.00-11.30	11.30-13.30	13.30-13.35	13.35-15.30	15.30

Loyihalashtirilayotgan yil uchun ish kunlarining soni aniqlanadi. Ish kunlarining dam olish, bayram va mehnat ta'tili kunlarini ayirib aniqlanadi.

№10 jadval

Yildagi ish kunlarini hisoblash

Oylar, choraklar	Yildagi ish kunlari soni				
	kalendar	Dam olish	Bayram	Mexnat ta'tili	Ish kunlari
Yanvar	31	8	1		22
Fevral	28	8	0		20
Mart	31	9	2		20
1-chorak	90	25	3		62
Aprel	30	8	0		22
May	31	8	1		22
Iyun	30	9	0		21
2-chorak	91	25	1		65

Iyul	31	5	1	18	7
Avgust	31	10	0		21
Sentyabr	30	8	1		21
3-chorak	92	23	2	18	49
Oktyabr	31	8	2		21
Noyabr	30	10	0		20
Dekabr	31	8	1		22
4-chorak	92	26	3		63
Yillik	365	99	9	18	239

Yuqorida hisoblar asosida ishlab chiqarish dasturi natura birligida aniqlanadi.

Yillik mahsulot hajmi potoklar bo'yicha bir smenada ishlab chiqariladigan mahsulotni yillik ish kunlari soniga ko'paytirib aniqlanadi.

$$V_{yil} = V_{sm} * L * P_{sm} = 168 * 1 * 239 = 40152 \text{ dona}$$

№11 jadval

Ishlab chiqarish dasturini hisoblash

Assortiment nomi	Potokning texnik iqtisodiy ko'rsatkichlari			Smenalar soni	Ish kunlarini soni					Ishlab chiqariladigan mahsulot soni, choraklar bo'yicha				
	Quvvati	Ishchilar soni	Mehnat sarfi		Yil	I	II	III	IV	Yillik	I	II	III	IV
Ayollar xalati	168	19	0,905	1	239	62	65	49	63	40152	10416	10920	8232	10584
Bolalar ko'ylagi	275	19	0,552	1	239	62	65	49	63	65725	17050	17875	13475	17325
Ayollar xalati	250	19	0,608	1	239	62	65	49	63	59750	15500	16250	12250	15750
Jami										165627	42966	450045	33957	43659

Boshqarish va tashkil etish

Boshqarish va tashkil etish biznes rejaning asosiy bo'limi bo'lib, unda loyihalashtirilayotgan asosiy korxonaning boshqarish tuzilmasi ko'rsatilib, unda kim nima bilan shug'ullanadi, xizmatchilarning o'zaro bir-biri bilan harakati va ular faoliyatining boshqarish va nazorat qilish kabi savollarga javob beriladi. Loyihalashtirilayotgan kichik korxonalarga korxona rahbari – direktor boshchilik qiladi. Korxona bir qancha bo'limlarni birlashtirgan markazlardan, iqtisodiy, xo'jalik, moliyaviy masalalar bilan shug'ullanadigan mutaxassislardan tashkil topadi.

Bu bo'limda loyihalashtirilayotgan korxona uchun xodimlar soni, ularning ish haqi fondi rejalashtiriladi.

Korxona xodimlari sonini rejalashtirish.

1. Asosiy ishchilarning sonini rejalashtirish. Asosiy ishchilar tarkibiga ishbay va vaqtbay ishchilar kiritiladi.

Ishbay ishchilarning soni loyihalashtirilayotgan mahsulot turi bo'yicha ishlab chiqariladigan mahsulotning hajmi, mehnat sarfi va texnik asoslangan mehnat me'yorlari bo'yicha aniqlanadi.

Ishbay ishchilarning soni assortiment turlari bo'yicha potokdagi ishchilar sonini smena soniga ko'paytirib aniqlanadi.

$$Ya_{ishb} = N_{ishch} * P_{sm} = 19 * 3 = 57 \text{ ta}$$

Vaqtbay ishchilarning soni potokning quvvati, ixtisoslashuvi, mehnat predmetlarini ishga tushirish usullari va qabul qilingan ishlab chiqarish jarayonini tashkil etishning shakliga ko'ra hisoblanadi.

Vaqtbay ishchilarga yuk tashuvchilar, ishga tushiruvchilar, ishni jamlovchi va boshqalar kiradi.

$$\text{Umumiy ishchilar soni: } Ya_{um} = Ya_{ishb} + Ya_{vaqt} = 57 + 10 = 67 \text{ ta}$$

Potok ishlab chiqarish usulida potokning uzluksiz ishlashini ta'minlash uchun rezerv ishchilar soni aniqlanadi.

Buni amalga oshirish uchun ro'yxatdagi ishchilar soni aniqlanadi:

$$S = \frac{Y_{ym} * 100}{100 - d} = \frac{67 * 100}{100 - 5} = 71 \text{ ta}$$

Bunda, d- ishga chiqmasliklar foizi, 5-12 %

Rezervdagi ishchilar soni aniqlanadi.

$$N_{rez} = C - Y_{aum} = 71 - 67 = 4 \text{ ta}$$

Yordamchi ishchilar sonini hisoblash.

Yordamchi ishchilar soni bajariladigan ishning hajmi va bitta ishchiga belgilangan xizmat ko'rsatish me'yori asosida aniqlanadi.

$$N_{yord} = \frac{\text{умумий и ш и н и н г х а ж м и}}{\text{Х и з м а т к ў р с а т и ш м е ъ ё р и}}$$

Yordamchi ishchilarga mexanik – sozlovchilar, elektriklar ishlab chiqarish maydoni farroshlar, nazoratchilar va boshqalar kiradi. Mexanik sozlovchilar soni texnologik jihozlarni umumiy remont qilish birligini 1 ta mexanik sozlovchini xizmat qilish birligiga taqsimlab aniqlanadi.

№12 jadval

Texnologik jihozlarni shartli remont birligi

№	Texnologik jihozlarning nomi	Soni	ShRB	Jami ShRB
1.	212-115	9	3	27
2.	MO-6900	2	2,5	15
3.	MO-1816	3	3	6
4.	302-1	1	2	2
5.	LBH-1790	1	3,5	3,5
6.	LK-1903	1	3,5	3,5
7.	SU-IPL+UPL	4	1,5	6,0
	Potok uchun	21		53
	Sex uchun	63		159

№13 jadval

Texnologik jihozlar bo'yicha elektr motorlarning umumiy quvvatini aniqlash.

№	Texnologik jihozlarning nomi	Soni	Elektr motor	Jami elektr motor quvvati,
---	------------------------------	------	--------------	----------------------------

			quvvati, kvt	kvt
1.	Motor	17	1	17
2.	Press	-	-	-
3.	Dazmol	4	1,5	6
	Potok uchun	21		23
	Sex uchun	63		69

$$N_{\text{mex}} = \frac{\text{умумийининг } \ddot{a}\ddot{a} \ddot{a}}{\text{хизматкўрсатишмеъёри}} = \frac{159}{100} = 1,59 = 2 \text{ ta}$$

Umumiy remont qilish birligi jadvalda hisoblanadi.

- Elektriklar soni eami elektr dvigatellari quvvati bo'yicha hisoblanadi.

$$N_{\text{el}} = \frac{\text{ЖамиЭДК}}{\text{хизматкўрсатишмеъёри}} = \frac{69}{35} = 1,97 = 2 \text{ ta}$$

- Nazoratchilar soni:

$$N_{\text{naz.}} = \frac{\text{потокнинг куввати}}{\text{хизматкўрсатишмеъёри}} = \frac{168}{92} = 2 \text{ ta}$$

- ishlab chiqarish farroshlar:

$$N_{\text{far.}} = \frac{\text{Sмай}}{\text{хизматкўрсатишмеъёри}} = \frac{324}{450} = 0,72 = 1 \text{ ta}$$

№14 jadval

Yordamchi ishchilar soni quyidagi jadvalga jamlanadi:

№	Kasblar	Razryad i	O'lchov birligi	Xizmat kursatish normasi	Ishning xajmi	Xisobdag i ishchilar soni	Xaqiqatda	
							Potok uchun	Sex uchun
1	Mexanik- sozlovchi	V	ShRB	85/100	159	2	2	2
2	Elektromonter	V	EDQ	30/50	69	2	2	2
3	Nazoratchi	IV	dona	158	168	2	2	6
4	Farrosh	-	kv.m	450/550	324	1	1	1
	Jami						7	11

Kichik korxonaning sexlari bo'yicha ishchilar soni

Kichik korxonaning barcha sexlari uchun ishchilar soni aniqlanadi. Xisoblar tikuv sexidagi ishchilar soni bo'yicha amalga oshiriladi.

№15 jadval

Korxonadagi ishchilar sonini hisoblash.

Sexlarning nomi	Foizi %	Ishga chiqqan ishchilar soni	Ro'yxatdagi ishchilar soni	Yordamchi ishchilar soni	Umumiy ishga chiqqan ishchilar soni	Umumiy ro'yxatdagi ishchilar soni
Tajriba loyiha sexi	2-2,5%	1	1	1	2	2
Gazlamalarni tayyorlash sexi	4-4,2%	2	3	1	3	4
Bichish sexi	8-10%	6	7	1	7	8
Tikuvchilik sexi	100%	67	71	11	78	82
Jami: Asosiy ishlab chiqarishdagi ishchilar soni		76	82	14	90	96
Yordamchi sex	6-8%	4	5	1	5	6
Xo'jalikdagi boshqa ishchilar soni	4%	2	3	1	3	4
Xammasi:		82	90	16	98	106

Ilova: hisoblar assortiment turlari bo'yicha asosiy potok uchun va sexlar uchun hisoblanadi.

Rahbar xodimlar, mutaxassislar va xizmatchilar sonini hisoblash.

Rahbar xodimlar, mutaxassislar va xizmatchilar soni sexning qaysi guruhga tegishli bo`lishiga, sexdagi boshqarish tizimiga bog`liq ravishda hisoblanadi.

№16 jadval

Sexdagi rahbarlar, mutaxassislar va xizmatchilar sonini aniqlash.

Lavozimlar	Tikuv	Bichish	Tayyorlash	Loyiha	Jami	Yordamchi sex	Xammasi
I.Rahbarlar:							
Sex boshlig`i	1	1	1	1	4	1	5
texnolog	2	1	-	1	4	-	4
katta usta	2	1	1	-	4	1	5
ustalar	2	1	-	-	3	1	4
II.Xizmatchilar							
Menejer	1	-	-	1	2	1	3
Buxgalter	1	-	-	-	1	-	1
Xisobchi	1	1	-	-	2	-	2
III. kichik xizmatchilar:							
Farroshlar	2	1	1	1	5	1	6
Jami	12	6	3	4	25	5	30

№17 jadval

Kichik korxona uchun rahbar va mutaxassislar sonini hisoblash.

Lavozimlar	Soni
Korxona direktori	1
Direktor muovnlari	2
Bosh buxgalter	1
Bosh iqtisodchi	1
Menejerlar	2
Jami	7

Ishlab chiqarishda ishtirok etuvchi ishchilarning yillik ish haqi fondini hisoblash

Asosiy ishchilarning ish haqi fondini hisoblash

Asosiy ishchilarning ish haqi fondini hisoblash asosi assortiment bo'yicha amalga oshiriladi. Ish haqi fondi, tarkibiga kiruvchi qo'shimchalar-ning turi bo'yicha to'g'ri, soatlik, kunlik va oylik ish haqi fondlari hisoblanadi.

1. To'g'ri ish haqi fondi. Ishbay ishchilarning va vaqtbay ishchilarning ish haqi fondlarining yig'indisidan iborat:

$$IXF_t = IX_{ishb} + IX_{vaqt} = 163615,91 + 27366,89 = 190982,8 \text{ m.s}$$

Ishbay ish haqi fondi mahsulotlarning tikish narxlarini uning yillik hajmiga ko'paytirib aniqlanadi.

$$IX_{ishb} = Q_1 * V_y = 1359,14 * 40152 / 1000 = 54572,14 \text{ m.s}$$

$$IX_{ishb2} = 828,99 * 65725 / 1000 = 54485,99 \text{ m.s}$$

$$IX_{ishb3} = 913,10 * 59750 / 1000 = 54557,78 \text{ m.s}$$

$$IXF_{ishb} = 163615,91 \text{ m.s}$$

Bunda, r-mahsulotning tikish narxi, so'm

$$G_1 = C_{ishb}^0 * TK_{o'rt} * M_{s1} = 591,73 * 2,538 * 0,905 = 1359,14 \text{ s}$$

$$G_2 = C_{ishb}^0 * TK_{o'rt} * M_{s2} = 591,73 * 2,538 * 0,552 = 828,99 \text{ s}$$

$$G_3 = C_{ishb}^0 * TK_{o'rt} * M_{s3} = 591,73 * 2,538 * 0,608 = 913,10 \text{ s}$$

$$TK_{ypm} = \frac{\sum TK}{H_c} = \frac{2,337 * 10 + 2,616 * 4 + 2,878 * 5}{19} = 2,538$$

Kunlik ish haqi fondi kishi kunlar bo'yicha to'lanadigan qo'shimchalarni o'z ichiga oladi, unga emizikli ayollar va o'smirlarga to'lanadigan qo'shimcha ish haqlari kiradi.

$$IX_{kun} = IX_s + Q_{kun} = 277025,97 + 2216,2 = 279242,18 \text{ m.s}$$

$$K_{kun} = \frac{(0,4 - 0,8) * HXC_c}{100} = \frac{277025,97 * 0,8}{100} = 2216,2 \text{ m.s}$$

Oylik ish haqi: - U ma'lum davr uchun to'lanadigan qo'shimcha ish haqlaridan

tashkil topadi. Uning tarkibiga kunlik ish haqi fondi, mehnat, o'quv ta'tillari va jamoat ishlarini bajarganligi uchun to'lanadigan qo'shimchalar kiradi.

$$IX_{oyl} = IX_{kun} + Q_{meh} + Q_{dav};$$

Bu erda, Q_{meh} -mehnat ta'tili uchun to'lanadigan qo'shimcha ish haqi

$$K_{mex} = \frac{(8-10)IX_{kun}}{100} = \frac{279242,18 * 10}{100} = 27924,22_{м.с}$$

Q_{dav} - davlat va jamoat ishlarini bajarganligi uchun to'lanadigan qo'shimcha

$$K_{dav} = \frac{(0,1:0,2) * IX_{kun}}{100} = \frac{0,2 * 279242,18}{100} = 558,48_{м.с}$$

$$IXF_{osh} = 279242,18 + 27924,22 + 558,48 = 307724,87 \text{ м.с}$$

Loyihalashtirilayotgan assortiment bo'yicha o'rtacha mehnat unumdorligi va ish haqi ko'rsatkichlarini aniqlash:

1. Mehnat unumdorligi bo'yicha:

- Bir ishchining o'rtacha soatlik mehnat unumdorligi:

$$O'MU_{k/soat} = \frac{B_{\text{йил}}}{Я_{\text{ум}} * Д * T_{\text{см}}} = \frac{165627}{67239,8} = 1,3 \frac{\text{дона}}{\text{к.соат}}$$

O'rtacha kunlik mehnat unumdorligi:

$$O'MU_{k/kun} = \frac{B_{\text{йил}}}{Я_{\text{ум}} * Д} = \frac{165627}{67,239} = 1,03 \frac{\text{дона}}{\text{к.кун}}$$

O'rtacha oylik mehnat unumdorligi:

$$O'MU_{k/oy} = \frac{B_{\text{й}}}{c * 12} = \frac{165627}{71 * 12} = 194,4 \frac{\text{дона}}{\text{к / ой}}$$

- O'rtacha yillik mehnat unumdorligi:

$$O'MU_{k/yil} = \frac{B_{\text{й}}}{c} = \frac{165627}{71} = 2332,8 \frac{\text{дона}}{\text{к / йил}}$$

Ish haqi ko'rsatkichi bo'yicha:

$$O'IX_{k/soat} = \frac{IX_{\text{соат}}}{Я_{\text{ум}} * Д * T_{\text{см}}} = \frac{277025970}{67 * 239 * 8} = 2162,5 \frac{\text{ИТМ}}{\text{к / соат}}$$

$$O'IXk/kun = \frac{IX_{kun}}{Я_{ум} * Д} = \frac{279242180}{67 * 239} = 17300,06 \frac{сўм}{к / кун}$$

$$O'IXk/oy = \frac{IX_{coam}}{Я_{ум} * Д * T_{cm}} = \frac{307724870}{71 * 12} = 361179,42 \frac{ИТМ}{к / ой}$$

№18 jadval

Yordamchi ishchilarning ish haqi fondi

№	Kasblar	Tarif razryadi	Soni	Soatlik tarif stavkasi yoki oklad	Yillik ish haqi fondi	Yillik tarif IXFv m.so`m	Mukofot		Umumiy IXF m.so`m
							%	m.sum	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Mexanik-sozlovchi	V	2	1830,45	1912	6999,64	80	5599,71	12599,35
2	Elektromontёр	V	2	1830,45	1912	6999,64	70	4899,74	11899,38
3	Nazoratchi	IV	6	1664,46	1912	19094,68	60	11456,81	30551,49
4	farrosh	-	1	189600	12	2275,2	30	682,56	2957,76
	Jami		11			35369,16		22638,82	58007,98

№19 jadval

Korxonadagi ishchilarning ish haqi fondining hisoblash

№	Sexlarning nomi	To`g`ri IXF ming, so`m	Qo`shimchalar ming, so`m	Umumiy IXF ming, so`m
1.	Tajriba - loyiha sexi	3819,66	2334,84	6154,50
2.	Bichish sexi	19098,28	11674,21	30772,49
3.	Tayyorlash sexi	7639,31	4669,68	12308,99
4.	Tikuvchilik sexi	190982,8	116742,07	307724,87
	Jami: Asosiy ishlab chiqarish sexlari bo`yicha	221540,05	135420,8	35960,85

5.	Yordamchi sexlar	15278,62	9339,36	24617,98
6.	Korxonadagi boshqa sexlar	7639,31	4669,68	12308,99
7.	Xammasi: Korxona bo'yicha	244457,98	149429,84	393887,82

Injener texnik xodimlar va xizmatchilarning ish haqi fondini hisoblash.

Injener texnik xodimlar va xizmatchilarning soni va ularning ish haqi fondi asosiy tikuvchilik sexi uchun bajariladi. Ularning ish haqi fondi shtatdagi soni va lavozimlar bo'yicha belgilangan oylik maoshi asosida hisoblanadi.

№20 jadval

Sexdagi rahbarlar, mutaxassislar va xizmatchilarning ish haqi fondini hisoblash

№	Lavozimlar	Soni	Oylik maosh so'm	Yillik IXF, m.so'm	Mukofot		Umumiy IXF m.so'm
					%	m.sum	
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Sex boshlig'i	5	569020	34141,2	80	27312,96	61454,16
2.	Texnolog	4	544640	26142,72	70	18299,9	44442,62
3.	Katta usta	5	499190	29951,4	70	20965,98	50917,38
4.	ustalar	4	489250	23484,0	70	16438,8	39922,8
5.	Menejer	3	544640	19607,04	70	13724,92	33331,96
6.	Buxgalter	1	525600	6307,2	60	3784,32	10091,52
7.	Xisobchi	2	320600	7694,4	40	3077,76	10772,15
8.	Farroshlar	6	189600	13651, 2	30	4095,36	17746,56
	JAMI	30		160979,16		107700,0	268679,16

Moliyaviy reja

Moliyaviy reja biznes – rejaning yakunlovchi bo`limi bo`lib, u korxona faoliyatining moliyaviy natijalari hisoblanadi.

Bu bo`lim quyidagilarni o`z ichiga oladi:

- mahsulot tannarxini hisoblash;
- mahsulot sotish hajmini hisoblash;
- zararsiz mahsulot ishlab chiqarish hajmini aniqlash;
- moliyaviy natijalar hisoblash, foydani shakllantirish;

Mahsulot tannarxini hisoblash

“Ishlab chiqarishdagi harajatlar tarkibi va mahsulotning sotish haqidagi Nizom” ga ko`ra barcha harajatlar ikki guruhga ajratiladi.

- 1- mahsulot tannarxining tarkibiga kiruvchi;
- 2- mahsulot tannarxining tarkibiga kirmaydigan harajatlar;

Ishlab chiqarish bilan bevosita bog`liq bo`lmagan harajatlar “Davriy harajat” lari tarkibiga kiradi.

Yuqoridagi Nizomga asosan mahsulotning tannarxiga quyidagi harajatlar kiradi:

1. Ishlab chiqarishdagi moddiy harajatlar
2. Ishlab chiqarishda ishtirok etuvchi xodimlarning ish haqi harajatlari
3. Yagona ijtimoiy tshlov
4. Asosiy ishlab chiqarish fondlari amortizatsiyasi
5. Ishlab chiqarish boshqa harajatlar

1. Ishlab chiqarishdagi moddiy harajatlar, ularga quyidagilar kiradi:

A. Xom-ashyo va asosiy materiallar;

V. Yordamchi materiallar;

S. Texnologiya uchun talab etilgan bug` va yoqilg`i;

D. Arzon va tez yoyiluvchi inventarlar bilan bog`liq harajatlar;

E. Binoni isitish va saqlash harajatlar;

F. Ishlab chiqarish binosini joriy remonti harajatlar;

G. Elektr energiyaning barcha turlari harajatlari;

A) Xom-ashyo va asosiy materiallar harajatlari

Ushbu harajat loyihalashtirilayotgan modelning pasporti bo`yicha aniqlanadi. Bunda mahsulotning tayyorlash uchun kerak bo`lgan materiallarni turlari, ularning sarflanish mehyori va o`lchov birligidagi narxi asos qilib olinadi. Asosiy material harajatlari ushbu jadvalda hisoblanadi.

№21 jadval

Asosiy material harajatlari.

Assortiment- ayollar xalati

Materiallarning nomi	O`lchov birligi	Sarf me`yori	O`lchov birligining narxi	Xarajat miqdori, bir dona uchun	Yillik mahsulot uchun, m.so`m
Ipak mato	M	2,08	10800	22464	901974,52
Flizelin	M	0,34	3000	1020	40955,04
Paxtali ip	Fal	0,61	800	488	19594,18
Bezak ip	Fal	0,36	1200	432	17345,66
Tugma	Dona	8	400	3200	128486,4
Yorliq	Dona	1	45	45	1806,84
Firma belgisi	Dona	1	40	40	1606,08
Jami	M_x			27689	1111768,72
Sotilgan qiymatlar	S_q	$S_q = \frac{(M^{as} + M^{ac})}{100} * d$		1123,2	45098,72

		d=5%		
Transport tayyorlov harajatlari	T_{tx}	$T_{tx} = \frac{M_x * a}{100}$ a=2%	553,78	22235,37
Xammasi	X_l	$X_l = M_x - S_q + T_{tx}$	27119,58	1088905,37

№22 jadval

Bolalar ko'ylagi uchun xom-ashyo va asosiy materiallarni hisoblash

Materiallarning nomi	O'lchov birligi	Sarf me'yori	O'lchov birligining narxi	Xarajat miqdori, bir dona uchun	Yillik mahsulot uchun, m.so'm
Sorochkali mato	M	0,82	5800	4756	312588,1
Flezilin	M	0,22	3000	660	43378,5
Tugma	Dona	8	100	800	52580
Emblema	Dona	1	480	480	31548
Ip	Fal	0,38	800	304	19980,4
Yorliq	Dona	1	28	28	1840,3
Firma belgisi	dona	1	24	24	1577,4
Jami	M_x			7052	463492,7
Sotilgan qiymatlar	S_q			237,8	15629,40
Transport tayyorlov harajatlari	T_{tx}			141,04	9269,85
Xammasi	X_l			6955,24	457133,15

Ayollar ko'ylagi uchun xom-ashyo va asosiy materiallarni hisoblash

Materiallarning nomi	O'lchov birligi	Sarf me'yori	O'lchov birligining narxi	Xarajat miqdori, bir dona uchun	Yillik mahsulot uchun, m.so'm
Poplin	M	2,26	6500	14690	877727,5
Flezilin	M	0,34	3000	1020	60945
Ip	g'al	0,68	800	544	32504
Yorliq	Dona	1	45	45	2688,75
Firma belgisi	dona	1	40	40	2390
Jami	M _x			16339	976255,25
Sotilgan qiymatlar	S _q			734,5	43886,38
Transport tayyorlov harajatlari	T _{t x}			326,78	19525,10
Xammasi	X ₁			15931,28	951893,98

$$\sum X_1 = 1088905,37 + 457133,15 + 951893,98 = 2497932,5 \text{ m.s}$$

B) Mahsulotni o'rab-joylashtirish harajati, u asosiy material harajatlariidan 1-2 % miqdorda hisoblanadi.

$$X_2 = X^1 * 0,02 = 2497932,5 * 0,2 = 49958,65 \text{ m.s}$$

V) Texnologiya uchun talayu etilgan bug' va yoqilg'i harajatlari rejalashtirilayotgan mahsulotning hajmi bo'yicha bir dona mahsulot ishlab chiqarish uchun kerak bo'ladigan yoqilg'ining sarf mehyori, uning turlari bo'yicha narxi orqali aniqlanadi. BMI ni bajarishda bu harajat korxona ma'lumotlari asosida hisoblanadi.

$$X_3 = \frac{B_{\text{u}} * B_{\text{ldona}}}{1000} = \frac{165627 * 320}{1000} = 53000,64 \text{ m.c}$$

G) Arzonbaho inventarning emirilish harajati texnologik jihozlarning qiymatidan 1-3% miqdorda hisoblanadi

$$X_4 = KM_{\text{tex}} * 0,03 = 87543 * 0,03 = 2626,29 \text{ m.s}$$

Binolarning isitish va saqlash harajati, u o`rtacha 1 m.kv ishlab chiqarish maydoni uchun belgilangan tarif bo`yicha aniqlanadi.

$$X_5 = (S_s + S_{m/b}) * N_{1 \text{ kv.m}} = (324 + 64,8) * 235 = 9136,8$$

E) ishlab chiqarish binosini va jihozlarni saqlash, joriy ta`mirlash harajatlari 1 m. Kv. Ishlab chiqarish maydoni uchun ajratilgan tarif bo`yicha aniqlanadi

$$X_6 = (S_s + S_{m/b}) * N_{1 \text{ kv.m}} = (324 + 64,8) * 21,8 = 8475,84 \text{ m.s}$$

Yo) barcha turdagi elektr – energiya harajatlari

Elektr energiya harajatlari quyidagi turlar bo`yicha hisoblanadi:

- dvigatel elektr-energiyasi;
- yoritish uchun;
- navbatchi ritilganlik;
- isitish, namlikni saqlash va havoni yuritish uchun elektr-energiya

harajati.

1. Dvigatellar uchun talab etiladigan elektr –energiya harajatlari quyidagicha aniqlanadi:

$$E_{dv} = \frac{M_{\text{dv}} * T_{cm} * \Pi_{cm}}{K_u} = \frac{56,4 * 239 * 8 * 1}{1,2} = 89864 \text{ kVm / c}$$

M_{dv} potokda o`rnatilgan elektr motorning umumiy quvvati, kvv

$S = 1,1 - 1,3$ gacha, bu energiyadan foydalanish koeffisienti

2. Yoritish uchun elektr-energiya sarfi quyidagi jadvalda hisoblanadi.

Ishlab chiqarish va ma'muriy binoni yoritish uchun talab etiladigan elektroenergiyani
hisoblash

Ob'ektlar	Um.maydon m.kv	1 m ² uchun yoritish me'yori	Yoritish uchun umum talab Kvt 2*3	Tarmok FIK Ks	Aktiv kuvv. FIK Bilan 4*5	Yildagi yoritilish soatlari	Yoritilish uchun talab etiladigan umumiy El.en
1	2	3	4	5	6	7	8
1.Ishlab chiqarish binolari	324	0,023	7,452	0,95	7,844	1912	14998,13
2. ma'muriy bino							1956,28
jami	64,8	0,015	0,972	0,95	1,023	1912	16954,4
3. navbatchi emirilganlik							1695,44

3. Isitish, namlikni saqlash va havo yuritish uchun talab etilgan elektro energiya miqdori dvigatel elektro energiyasidan 20% olinadi.

$$E_{isit} = E_{dv} * 0,2 = 89864 * 0,2 = 17972,8 \text{ kvt/s}$$

Umumiy elektro-energiyaning qiymatini quyidagi jadvalda hisoblanadi.

Elektroenergiyani harajatlarini hisoblash

№	Elektro energiyaning turlari	e/energiyaga talab	1 kv.t energiya narxi, so`m	Umumiy qiymat so`mda
1	Dvigatel` elektro energiyasi	89864	178,35	16027,24
2	Yoritish elektro energiyasi	16954,4	131,4	2227,8
3	Isitish, namlikni saqlash uchun elektroenergiya	17972,8	131,4	2361,62
4	Navbatchi yoritilganlik	1695,44		222,78
	JAMI			20839,44
5	Ustama xarajatlar			3205,44
6	Umumiy elektro energiya qiymati			24044,88

Ustama harajatlari dvigatel energiyasi harajatlardan 15-20% miqdorda hisoblanadi.

Bajarilgan hisoblar asosida moddiy harajatlar jamlanib quyidagi jadval to`ldiriladi.

Ishlab chiqarishdagi moddiy xarajatlarni jamlovchi jadval

Ishlab chiqarishdagi material xarajatlar tarkibi	Qiymati so'm	% da
I. Bevosita material xarajatlar:		
A. xom-ashyo va materiallar	2497932,5	94,43
B. o`rab joylashtirish harajatlari	49958,65	1,89
V. Texnologiya uchun talab etilgan bug` va yoqilg`i	53000,64	2,0
JAMI: bevosita harajatlari	2600891,79	98,32
II. Bilvosita materiallar xizmati:		
a. arzonbaho inventarning emirilishi	2626,29	0,10
b. binolarni isitish va saqlash BILAN bog`liq materiallar	9136,8	0,35
v. Ishlab chiqarish binosini va jihozlarni saqlash, joriy remont qilish uchun kerak bo`lgan materiallar	8475,84	0,32
g. Umumiy elektroenergiya xarajatlari	24044,88	0,91
JAMI: Bilvosita harajatlari	44283,81	1,68
Xammasi: Moddiy va harajatlari	2645175,6	100%

2-modda. Ishlab chiqarishda ishtirok etuvchi xodimlar ish haqi harajatlari

Bu modda quyidagi harajatlardan tashkil topadi.

1. Ishlab chiqarishdagi asosiy ishchilarning ish haqi fondi: asosiy va qo`shimcha ish haqi $IXF_{as}=244457,98_{ms}$ $IXF_q=149429,84m$.

2. ishlab chiqarish binosini ta`minlovchi ishchilarning ish haqi fondi. Bu qiymat ishlab chiqarish binosining qiymatidan 2-3% miqdorda aniqlanadi.

$IXF_{ta'm}=3903,08 m.s$ $IXF_q=22638,82 m.s$

3. Ishlab chiqarishdagi yordamchi ishchilarning ish haqi fondi asosiy va qo`shimcha $IXF_{yord}=35369,16m.s$ $IXF_q=22638,82 m/c$

4. Sex personalining ish haqi foni: $IXF_{rax}=268679,16 m.s$

Jami: $X_{ish.haqi}=726663,76 m.s$

3-modda. Yagona ijtimoiy to`lov

Bu harajat tarkibiga quyidagilar kiradi:

Yagona ijtimoiy to'lov umumiy mehnat harajatlaridan 25% miqdorda hisoblanadi.

$$X_{\text{yum}} = \frac{\sum \text{ИХФ}_{\text{ж}} * X\%}{100} = \frac{726663,76 * 25}{100} = 181665,94 \text{ m.s}$$

4-modda. Ishlab chiqarishdagi asosiy fondlar amortizatsiyasi

Bu modda quyidagilardan tashkil topadi:

1. Texnologik jihozlar amortizatsiyasi:

$$A_{\text{tex}} = 0,2 * X_{\text{tex}} * j_{\text{ih}} = 87543 * 0,2 = 17508,6 \text{ m.s}$$

2. Bino va inshootlar amortizatsiyasi, bino va inshootlar qiymatidan 5% miqdorda hisoblanadi.

$$A_{\text{bino}} = 0,05 * X_{\text{bino}} = 97556,4 * 0,05 = 4877,82 \text{ m.s}$$

3. Transport vositalari amortizatsiyasi transport vositalari qiymati va amortizatsiya me'yori asosida hisoblanadi, u o'rtacha jihozlarni amortizatsiyadan 2,5/ 3% miqdorda aniqlanadi.

$$A_{\text{bosh}} = A_{\text{tex}} * 0,03 = 17508,6 * 0,03 = 525,26 \text{ m.s}$$

$$A_{\text{um}} = 17508,6 + 4877,82 + 525,26 = 22911,68 \text{ m.s}$$

5-modda. Ishlab chiqarish bilan bog'liq boshqa harajatlar

Ishlab chiqarish bilan bog'liq harajatlarga quyidagilar kiradi:

1. Asosiy ishlab chiqarish fondlarini saqlash harajatlari
2. Atrof-muhitni muhofaza etish bilan bog'liq harajatlar
3. Mehnatni muhofaza etish va texnika xavfsizligini ta'minlash uchun harajatlar.
4. Ishlab chiqarish sexlarida ilmiy izlanish, loyihalash, rasionalizatsiya bo'yicha harajatlar.

Asosiy ishlab chiqarish fondlarni saqlash bo'yicha material harajatlari yordamchi ishchilarning ish haqining 60% ini tashkil etadi, shunga ko'ra,

$$X_{\text{as.sak}} = \frac{\text{ёрдამчи, ишчилар ИХФ}}{60} * 100 = \frac{58007,98 * 100}{60} = 96679,96 \text{ m.c}$$

Ushbu harajat quyidagicha taqsimlanadi:

- 20% jihozlarni joriy ta'mirlash – 19335,99 m.s

- 50% o'rtacha ta'mirlash – 48339,98 m.s

- 30% kapital ta'mirlash – 29003,98 m.s

2. Atrof-muhitni saqlash uchun harajatlar Davr harajatlarini 10% ini tashkil etadi.

$$X_{at} = 49235,98 * 0,1 = 4923,6 \text{ m.c}$$

3. Mehnatni muhofaza etish va texnika xavfsizlikni ta'mirlovchi harajatlar o'rtacha korxona ma'lumotlariga ko'ra ro'yxatdagi har bir ishchi uchun ajratilgan normativ qiymat bo'yicha aniqlanadi.

$$X_{t.xavf} = S * B_{ishchi} = 117 * 11,8 = 1380,6 \text{ m.s}$$

4. Ilmiy izlanish, loyihalash harajatlari jihozlar qiymatidan 10%da aniqlanadi.

$$X_{ilm} = KM_{tex} * 0,1 = 87543 * 0,1 = 8754,3 \text{ m.s}$$

№27 jadval

Xisoblar asosida ishlab chiqarish bilan bog'liq boshqa harajatlarning jamlash jadvali tuziladi.

№	Xarajatlar tarkibi	Qiymati, m.so`m
1.	Asosiy fondni joriy ta'mirlash harajatlari	24169,99
2.	Jihozlarni o'rta va kapital ta'mirlash harajatlari	72509,97
3.	Atrof-muhitni muhofaza etish bilan bog'liq harajatlari	4923,6
4.	Mehnatni muhofaza etish va texnika xavfsizligi harajatlari	1380,6
5.	Ilmiy izlanish, loyihalash, rasionalizasiya harajatlari	8754,3
	Jami: ishlab chiqarish bilan bog'liq boshqa harajatlar	111738,46

№28 jadval

Xisoblar asosida yillik ishlab chiqarilgan mahsulot hajmining tannarxi aniqlanadi.

Assortiment nomi- Ayollar ko'ylagi

№	Xarajat moddolari	Qiymati	%
---	-------------------	---------	---

		Yillik mahsulot uchun m.so`m	Bir-birlik uchun, so`m	
1.	Ishlab chiqarish bilan bog`liq moddiy harajatlar	2645175,6	28746,75	82,02
2.	Ish haqi harajatlari	726663,76	4387,35	12,52
3.	Yagona ijtimoiy to`lov	181665,94	1096,84	3,13
4.	Asosiy fondlar amortizasiyasi	22911,68	138,33	0,39
5.	Boshqa harajatlar	111738,46	674,64	1,94
7.	Mahsulot tannarxi	3688155,44	35043,91	100

2. Davr yoki operasion harajatlar

Davr harajatlari tarkibiga ishlab chiqarish bilan bevosita bog`liq bo`lmagan harajatlar kiradi.

Davr harajatlari umumfabrika xodimlarining ish haqini 25% ini tashkil etadi. Bitiruv malaka ishini bajarishda umumfabrika xodimlarining ish haqi asosiy ishchilarning ish haqi miqdorini 4-4,5% ini tashkil etishining hisobga olgan holda aniqlanadi.

$$\text{Davr harajatlari} = \frac{HX_{\text{ouu}}}{25} * 100 = \frac{12308,9 * 100}{25} = 49235,98_{M.C}$$

№29 jadval

Davr xarajatlarini hisoblash

№	Davr harajatlari tarkibi	%	Qiymati
1	umumfabrika personalini saqlash va boshqarish xarajatlari	25	12308,9
2	devonxona va idora xarajatlari	6	2954,16
3	xizmat safari xarajatlari	7	3446,52
4	umumfabrika binosini saqlash xarajatlari	15	7385,4
5	umumfabrika laboratoriyalarini saqlash xarajatlari	12	5908,32
6	korxonani rivojlantirish va boshqarish bilan bog`liq ilmiy-izlanish va tajriba konstruktorlik xarajatlari	8	3938,88
7	yangi turdagi mahsulotlarni va yangi	9	4431,24

	texnologiyani o'zlashtirish va tayyorlash xarajatlari		
8	marketing kuzatuvlar va tadqiqotlar	8	3938,88
9	boshqa umumxo'jalik xarajatlari	10	4923,6
	Jami	100	49235,98
10	Soliqlar		92950,74
	Xammasi		142186,72

Korxonalarda qo'llanilayotgan Nizomga ko'ra "Davr harajatlari" tarkibiga quyidagi soliqlar kiritiladi:

Er solig'i, korxona egallagan maydon va erga bo'lgan soliq miqdori bo'yicha aniqlanadi.

$$S_{er} = \frac{(S_y + S_{m\bar{o}}) * E_{l\kappa\bar{e}M}}{1000} = \frac{(324 + 64,8) * 27500}{100} = 10692_{M.C}$$

Suvga soliq -

$$C_{suv} = \frac{B_{\bar{u}} * E_{l\bar{o}ona}}{1000} = \frac{165627 * 44}{1000} = 7287,58_{M.C}$$

Mulk solig'i – 3,5% asosiy fondlar qiymatidan olinadi.

$$C_m = 213654,6 * 0,035 = 7477,91 \text{ m.s}$$

Respublika yo'l fondiga ajratma –

$$S_{y.f} = (TM_{sh.ul} - QQS) * 1,5\% = (5249474,58 - 749924,94) * 1,5\% = 67493,24 \text{ m.s}$$

Jami soliqlar:

$$S_{jami} = 10692 + 7287,58 + 7477,91 + 67493,24 = 92950,74 \text{ m.s}$$

№30 jadval

Loyihalashtirilayotgan mahsulotni reja kal'kulyasiyasini hisoblash

Xarajatlar tarkibi	Yillik mahsulot xajmi uchun	Bir dona mahsulot uchun
--------------------	-----------------------------	-------------------------

1. Moddiy xarajatlar	2645175,6	28746,75
2. Ish haqi xarajatlari	726663,76	4387,35
3. Yagona ijtimoiy to'lov	181665,94	1096,84
4. Asosiy fondlar amortizatsiyasi	22911,68	138,33
5. Boshqa ishlab chiqarish xarajatlari	111738,46	674,64
Jami mahsulot tannarxi	3688155,44	35043,91
6. Rentabellik	22%	22%
7. Foyda	811394,19	7709,66
8. Mahsulotni ulgurji narxi	4499549,64	42753,57
9. Qo'shilgan qiymat solig'i – QQS	749924,94	7125,59
10. Shartnomaga asoslangan ulgurji narx	5249474,58	49879,16
11. Savdo chegirmasi	524947,46	4987,92
12. Chakana narx	5774422,04	54867,08

Moliyaviy natijalarning shakllanishi

Korxona faoliyatining moliyaviy natijalari foydaning aniqlanishi va uning taqsimlanishi bilan xarakterlanadi. Shunga ko'ra, foydaning quyidagi turlari aniqlanadi.:

2. Mahsulotni sotishdan olingan yalpi foyda

Yalpi foyda mahsulot sotishdan olingan sof daromaddan mahsulot tannarxining ayirmasiga teng:

$$YaF = SD - TX = 4915871,72 - 3688155,44 = 1227716,28 \text{ m.s}$$

Korxona faoliyatidan olinadigan asosiy foyda.

Korxona faoliyatidan olinadigan asosiy foyda mahsulot sotishdan olinadigan yalpi foydadan davr harajatlarini, asosiy faoliyatdan hosil bo'ladigan daromad yoki kamomad orasidagi farq bilan hisoblanadi.

1. Sof daromadni hisoblash

$$SD = TM_{sh.ulg.} - (QQS_{mah} - QQS_{xom\ ashyo}) = 5249474,58 - (749924,94 - 416322,08) = 4915871,72$$

$$AF = YaF - \text{Davr harajat} + \text{Daromad} - \text{kamomad} = 1227716,28 - 142186,72 = 1085529,56 \text{ ms}$$

Umumxo'jalik faoliyatidan olinadigan foyda.

Umumxo'jalik faoliyatidan olinadigan foyda korxona faoliyatidan olingan asosiy foyda, dividendlar bo'yicha daromadlar foizi, chet el valyutasi bilan bo'ladigan operatsiyalardan olinadigan daromad yoki kamomat, investisiya va qimmatbaho qog'ozlarni qayta baholashda hosil bo'ladigan daromad va kamomadlarning algebraik yig'indisidan foizlar bo'yicha harajatlari ayirmasiga teng.

$$UXFF = AF + \text{Dar.foiz} + \text{Chet.val.} + \text{Kim.kog.} + \text{Foiz xar.} = 1085529,56 \text{ m.c}$$

4. Foydaning soliq to'lagunga qadargi miqdori umumxo'jalik faoliyatidan olingan foyda va favquloddagi foyda va zararlar sal'dosiga teng.

$$SSF = UXFF - F.f.z. = 1085529,56 \text{ m.s}$$

5. Korxonaning sof foydasi foydaning soliq to'langunga qadargi miqdoridan foydaga soliq miqdorini va boshqa hech erda hisobga olinmaydigan soliqlarni ayirish bilan

hisoblanadi.

$$SF = SSF - \text{Soliqlar} = 1085529,56 - 86842,36 - 79894,98 = 918792,22 \text{ m.s}$$

Foydadan quyidagi soliqlar to'lanadi:

$$1. \text{ Foydaga soliq } FS = \frac{CC\Phi * X\%}{100} = \frac{1085529,56 * 8}{100} = 86842,36 \text{ m.c}$$

2. Infratuzilmani rivojlantirish uchun soliq- 8 %

$$S_{inf} = (SSF - FS) * 0,08 = (1085529,56) - 86842,36 * 0,08 = 79894,98 \text{ m.s}$$

Zararsiz ishlash darajasiga etish davrini hisoblash

Korxona faoliyatini boshqarish masalalarini echishda “Xarajatlar- ishlab chiqarish - foyda” munosabatini oqilona tashkil qilish asosiy masala bo'lib hisoblanadi.

Bu munosabat o'zgarmas va o'zgaruvchan harajatlarni ishlab chiqarish hajmining o'zgarishiga qanday bog'liqlikni hisobga olgan holda, tuziladi.

Bu bog'lanishni hisob yo'llari, grafik usulda ko'rsatish mumkin. Bog'lanishning grafik usuli zararsiz ishlab chiqarish nuqtasini aniq ko'rsatadi yoki tekis muvozanat vaziyatini, ya'ni korxonani oladigan daromadi harajatlarni qoplash nuqtasini ko'rsatadi. Grafik usulga ko'ra, sotilgan mahsulot hajmi zararsiz ishlash nuqtasidan past bo'lib, korxona zararga, yuqorida bo'lsa, foydaga ishlaydi.

Ushbu bog'lanishni sxemada ko'rsatish uchun, eng avval zararsiz ishlab chiqarish hajmi aniqlanadi.

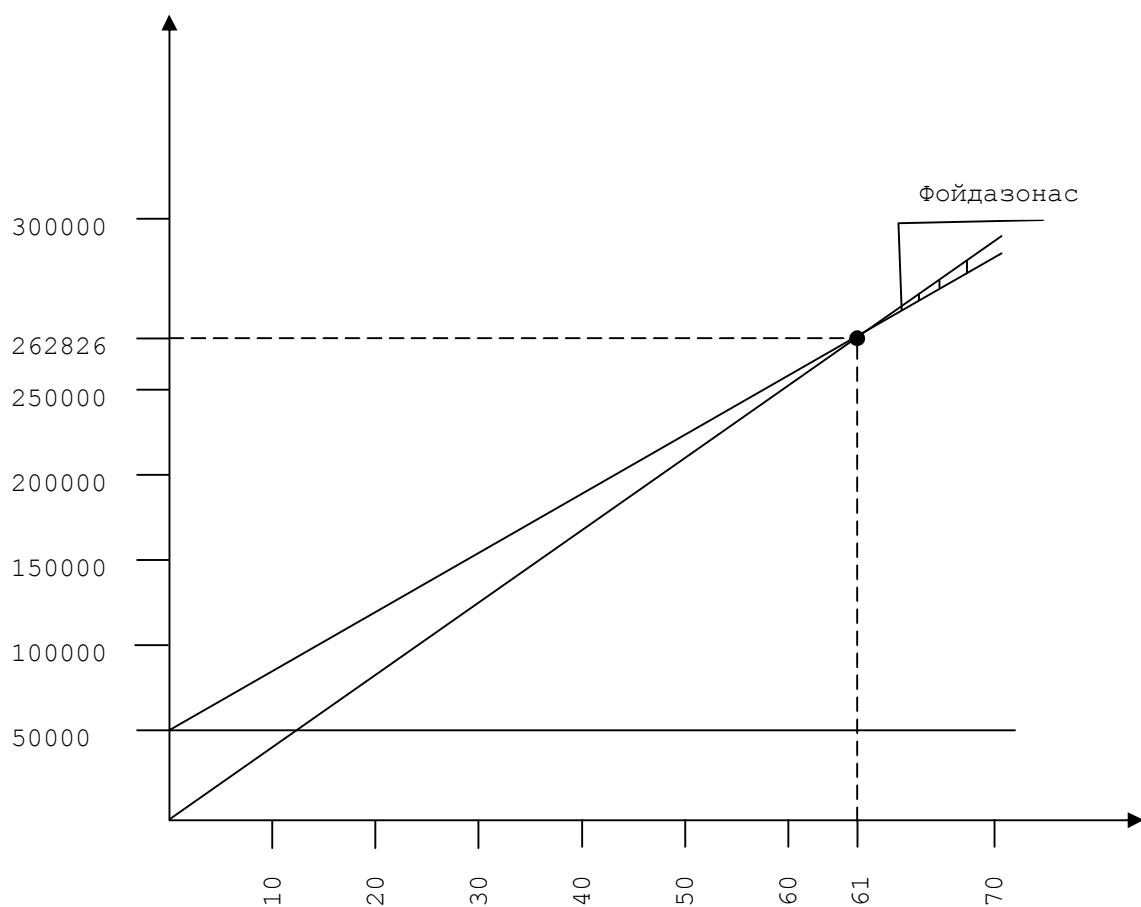
1. Loyihalashtirilayotgan mahsulot uchun zararsiz ishlab chiqarish hajmi quyidagicha aniqlanadi.

$$V_{zar} = \frac{\text{ўзгармас.харажат}}{\text{ўзгармас.харажат}} = \frac{\text{Давр, хар - лари}}{\text{улг.наrx - тх}} = \frac{142186720}{(42753,57 - 35043,91) * 3} = 6148 \text{ dona}$$

2. Zararsiz ishlab chiqarish hajmining tannarxi aniqlanadi

Tovar mahsuloti zararsiz = $6148 \cdot 42753,57 / 1000 = 262826,5 \text{ m.s}$

3. Aniqlangan ko'rsatkichlar yordamida zararsiz ishlab chiqarish darajasini belgilovchi chizmada chiziladi.

Loyihalashtirilayotgan potokning texnik – iqtisodiy ko'rsatkichlari

№	Ko'rsatkichlar	O'lchov birligi	Qiymati
1	2	3	4
1.	Mahsulot ishlab chiqarish xajmi	dona	168
2.	Ishchilar soni	kishi	19
3.	Ishchining mehnat unumdorligi	Dona/kishi-kun	8,8
4.	Mahsulotning mehnat sarfi	So'm	0,9
5.	Mahsulotning tikish qiymati	so'm	1359,14
6.	Ishchining o'rtacha oylik ish haqi	so'm	361179
7.	Tugallanmagan ishlab chiqarish hajmi	dona	203
8.	Ishlab chiqarish davrining uzunligi	soat	906
9.	Mahsulot tannarxi	so'm	35043,91
10.	Rentabellik	%	22
11.	Foyda		7709,6
12.	Mahsulotni ulgurji narxi	so'm	42753,6
13.	Shartnomaga asoslangan ulgurji narx	so'm	49879,2
14.	Bir so'mlik TM harajatlari	tiyin	81,96

Biznes-rejaning moliyaviy ko'rsatkichlari

№	Ko'rsatkichlar	O'lchov birligi	Qiymati
1	2	3	4
1.	Mahsulot ishlab chiqarish xajmi	dona	165627
	Ishlab chiqarishda band bo'lgan xodimlar soni	kishi	151
2.	Shu jumladan: Ishchilar soni	kishi	114
3.	Xodimlarning yillik ish haqi fondi Jumladan: ishchilarning ish haqi fondi	ming so'm	726663,76 451895,8
4.	Qo'shilgan qiymat solig'i	m.s	749924,94
5.	Sotilgan mahsulotdan olingan sof tushum	m.s	5249474,58
6.	Ishlab chiqarilgan mahsulot tannarxi	m.s	3688155,44
7.	Yalpi foyda	m.s	1227716,28
	Davr xarajatlari	m.s	142186,72
8.	Shu jumladan Soliqlar	m.s	92950,74
9.	Asosiy faoliyatdan olingan foyda	m.s	1085529,56
	Foydadan olinadigan soliqlar:	m.s	166737,34
10.	- foydaga soliq	m.s	86842,36
	- infratizimni rivojlanish solig'i (SSF-FS) *8%	m.s	79894,98
11.	Sof foyda	m.s.	918792,22
12.	Zararsiz ishlab chiqarish xajmi	dona	6148

MEHNAT
MUHOFAZASI
EKOLOGIY^a
QISMI

Tikuvchilik korxonalarida ishchi va xizmatchilarni barqaror ishlashini ta'minlash yo'llari

Korxona ishining barqarorligini ta'minlashga qaratilgan tadbirlarni ishlab chiqish ob'ekt va uning elementlarining zaif joylarini tahlil qilish, uning Favqulotdagi vaziyat holatida ishlay olish imkoniyatini baholash va shu asosda ob'ekt ishining ishonchliligini ta'minlash bo'yicha tadbirlar ishlab chiqish jarayonidir.

Favqulotdagi vaziyatlarda ob'ekt ishining barqarorligini ta'minlash bo'yicha qator tadbirlar kompleksi ichidan faqat ikkitasini, ya'ni FVlarda ishchi va xizmatchilarning iqtisodiyot ob'ektlarini ta'minlashiga qaratilgan, hamda ikkilamchi omillar tufayli vayronagarchilikni chegaralash yoki yo'qotishga qaratilgan tadbirlarni ko'rib chiqamiz.

Ishchi va xizmatchilarni himoyalash. Iqtisodiyot ob'ektlarini ta'minlash uchun birinchi navbatda odamlarni saqlab qolish kerak. Odamlarsiz har qanday sharoitda ham hech qanday korxona ishlay olmaydi. Buning uchun avvaldan portlovchi, zaharli va radioaktiv moddalar ishlatiladigan korxonalarda va umuman iqtisodiyot uchun zarur ob'ektlarda pana joylar quriladi, zaharli moddalar bilan zaharlanganda ishchi va xizmatchilar uchun ish tartibi ishlab chiqiladi, shikastlanish o'choqlarini bartaraf qilish bo'yicha aniq ishlarni bajarishga o'tiladi. Ishchi, xizmatchilar va aholini xabardor qilish va doimo tayyor bo'lish sistemasi tashkil qilinadi.

Avariyalarda ikkilamchi omillardan shikastlanishni bartaraf qilish yoki chegaralash. Ikkilamchi omillarga yong'inlar, portlash, inshootlarning qulab tushishi, zaharli, radioaktiv va boshqa zararli moddalarning sizib chiqishi va sh.o'. kiradi.

Oddiy sharoitda korxonada avariyasiz va xavfsiz ishlashni ta'minlaydigan qator tadbirlar o'tkaziladi. Lekin FVda bu tadbirlar etarlicha bo'lmay qoladi, shuning uchun avariya holatlarida ikkilamchi omillar ta'sirini bartaraf qilish yoki chegaralash bo'yicha qo'shimcha tadbirlar belgilanadi. Bunday tadbirlarga:

- o'ta zaharli moddalar zahirasini kamaytirish;
- portlash va yong'in xavfi mavjud moddalarni kamaytirish va himoyalangan omborlarda saqlash;
- zaharli, yonuvchan, agressiv suyuqliklarning to'kilib ketishidan

saqlovchi moslamalar qo'llash;

- zaharli ximikatlarni, engil alanganuvchi suyuqliklar va yog'och omborlarini shamol guldastasini inobatga olib qurish;
- inshootlar va binolarni yong'inga qarshi oraliqlarini va o't o'chiruvchi mashina yo'llarini hisobga olgan holda qurish;
- XXI da yong'inga qarshi suv havzalari va hajmlarini qurish;
- o't o'chirish vositalari zahirasi to'plash;
- texnologik kommunikatsiya va elektr ta'minoti simlarini erostiga ko'mish va h.k.

Iqtisodiyot ob'ektlari ishining barqarorligi quyidagi omillarga bog'liq:

- ishchi kuchi bilan ta'minlangan va ularning himoyalanganligi;
- Favqulotdagi vaziyatlarda zararlovchi omillarning injener-texnik

Kompleksning barqarorligiga ta'siri;

- ta'minotning barqarorligi;
- ikkilamchi omillar zararlarini kamaytirish yoki cheklash;
- boshqaruvning barqarorligi;
- Favqulotdagi vaziyatga oldindan tayyorgarlik ko'rib kelish.

Xar qanday darajadagi sanoat sistemasining ish barqarorligini oshirish va ishdan chiqqan korxonani qisqa muddat ichida tiklash uchun, oldindan injener-texnik, tashkiliy-iqtisodiy kompleks masalalarini ishlab chiqish va amalga oshirib qo'yish kerak.

FM injener-texnik chora-tadbirlarni loyihalash Davlat standartlari, sanitariya me'yorlari va qurilish me'yor va qoidalari (QMQ) asosida olib boriladi.

Sanitariya me'yorlari talablari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- kategoriyalashtirilgan shahar va ob'ektlar
- kategoriyalashtirilgan shaharga yaqin joylashgan ob'ektlar
- Respublikaning radioaktiv moddalaridan himoya qilinadigan hamma hududi
- Qisman va to'la svetomaskirovka qilingan aholi punktlari

Iqtisodiyot ob'ektlarini joylashtirish, loyihalash va qurilishiga bo'lgan talablar:

1. yangi kategoriyalashtirilgan ob`ektlarni suv toshmaydigan va buzilmaydigan joylarga qurish;
2. katta neft bazalarini va neft omborlarini buzilmaydigan zonalarga qurish;
3. oziq-ovqatlar ishlab chiqarish ob`ektlarini shahar tashqarisiga qurish
4. shahar tashqarisidagi zonalarni rivojlantirish
(sihatgohlar, dam olish maskanlari va h.k.- evakuasiya qilish oson.);
5. shahar qurilayotganda turar joy rayonlariga bo`linishi kerak
(har bir rayon kamida 250 ga erga ega bo`lishi kerak);
6. korxona elektr sistemasini loyihalash va qurishga bo`lgan talablar:
 - a) kamida ikkita liniyadan energiya olib kelishi kerak;
 - b) shu ikkita liniya bir-biri bilan halqa shaklida tutashtirilishi kerak;
 - v) korxona elektr energiyasini avtonom ravishda ishlab chiqaradigan uskunaga ega bo`lishi kerak;

Barqarorlikni oshirish usul va yo`llari

1. Korxona ishchi va xizmatchilari hamda ularning oilalarini himoya qilish uchun hamma chora-tadbirlarni qo`llash;
2. Injener- texnik komplekslarning barqarorligini oshirish uchun hamma Tadbirlarni amalga oshirish;
3. Korxona hududidagi ob`ektlarni rasional joylashtirish
4. Korxonani barqaror boshqarilishini ta`minlash;
5. Ishdan chiqqan korxonani tezda tiklash uchun butun chora-tadbirlarni amalga oshirish;

MUSTAQIL

ISh

Ipak matodan ayollar xalati ishlab chiqaruvchi tikuv potogida foyda va rentabellik ko'rsatkichlari tahlili

Korxona xo'jalik faoliyatining yakuniy ijlbiy moliyaviy natijasi bo'lib foyda xizmat qiladi. Foyda ko'rsatkichining mazmuni shu bilan ifodalanadiki, u bir tomondan, korxona ishining sifatiga bog'liq bo'lib, resurslardan yanada samarali foydalanishdan korxona ishchilarining iqtisodiy manfaatdorligini oshiradi, chunki foyda-korxonaning ishlab chiqarish va ijtimoiy rivojlanishining asosiy manbai hisoblanadi, ikkinchi tarafdin foyda davlat byudjetining shakllanishining asosiy manbai bo'lib xizmat qiladi. Foyda miqdorining oshishida korxonaning o'zi ham davlat ham manfaatdor. Foydaning oshishiga nafaqat korxona jamoasining mehnat unumdorligini oshirish natijasida, balki boshqa omillar evaziga ham erishish mumkin. Shuning uchun, har bir korxonada doimiy tarzda foyda shakllanishini, taqsimlanishini va ishlatilishini tahlil qilib borish zarur.

Bozor iqtisodiyoti ishlab chiqarishni boshqarish jarayonida iqtisodiy dastaklardan keng ko'lamda foydalanishni taqozo qiladi. Ularga foyda, sof daromad, narx, rentabellik darajasi, soliq, kredit va boshqalar kiradi. Ularning ichida foyda ko'rsatkichi korxona faoliyatining boshlovchi sifat ko'rsatkichi bo'lib hisoblanadi.

Xar bir korxona iqtisodiyotining unumli rivojlanishi uchun mahsulot ishlab chiqarish hajmini harajatlar va foyda bilan o'zaro nisbatini o'rganish lozim. Bu nisbat korxona faoliyatining yakuniy natijalarining muhim ko'rsatkichlarini sababli-natijaviy o'zaro aloqa majmuini tadqiqot qilish uchun, boshqaruv qarorlarini ilmiy asoslash uchun tahlil qilinadi.

Tahlil jarayonida quyidagi asosiy masalalari hal qilinadi:

- korxona sof harajatlarining qoplanishini ta'minlaydigan mahsulot sotilish hajmini hisoblash;
- korxonaga zarur bo'lgan foyda miqdorini boshqa o'zaro teng sharoitlarda ta'minlovchi mahsulot sotilish hajmini hisoblash;
- korxona bozorda raqobatbardosh bo'lishi uchun sotilish hajmini

baholash va zararsiz mahsulot ishlab chiqarish zonasini aniqlash;

Xarajat- foyda munosabatini o'rganish muayyan aktivlik

Kengligida amalga oshiriladi, ya'ni ushbu korxonaga haqiqatda xos bo'lgan ishlab chiqarishning minimal va maksimal hajmi, uning miqyosida harajat va foyda bilan o'zaro munosabati o'rganiladi.

Ish aktivligi ko'rsatkichlari sifatida quyidagilar ishlatilishi mumkin: naturada, tikuv mahsulotlari texnologik mehnat sarfi, qiymat ko'rsatkichlarida, nisbiy ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish koeffisientida va boshqalar.

Tikuvchilik korxonasida foydaning tahlilini amalga oshirish uchun eng avvalo korxonadagi moliyaviy ko'rsatkichlarning shakllanishini ko'rib chiqamiz. (Jadval №)

Jadvalni tahlili ko'rsatadiki, IAB "Anvar" bo'yicha yalpi daromad 133628 ming so'mga oshgan, mos ravishda qo'shilgan qiymat solig'i 22271 m.so'mga, mahsulot tannarxi 7313,7 m.so'mga oshgan. Sotish harajatlari korxonada keskin oshgan, jami 40044 m.so'mga. Umumxo'jalik faoliyatidan olingan natijalar bo'yicha foyda 12361 m.so'mga, zarar 16340 m.so'mga oshgan. Zarar foydaga nisbatan 3979 m. so'mga yuqori. Shuning uchun soliq solinguncha foyda 3979 m.so'mga, sof foyda 4221 m.so'mga kamaygan.

Yalpi foydaning o'zgarishiga ko'p omillar ta'sir o'z ta'sirini o'tkazadi.

Foydaning o'sishiga olib keladigan tannarxning pasayishidan tashqari omillar;

-sotilgan mahsulot hajmining o'sishi;

-sotilgan mahsulot strukturasining o'zgarishi;

-sotiladigan mahsulot narxlarining oshishi;

-qimmatli qog'ozlardan va qo'shma korxonalardagi ulushli ishtirokidan qo'shimcha daromadlar;

-debitor qarzlarning kelib tushishi to'g'ridan-to'g'ri foyda miqdorini oshishiga olib keladi.

Foydaning shakllanish jarayoni ikki bosqichni o'z ichiga oladi: qo'shimcha

mahsulot yaratilishi va uni pul shakliga o'tkazilishi. Amalda korxona foydani mahsulotni sotish jarayonida oladi, lekin yangi qiymat faqat ishlab chiqarish tarmog'ida tarkib topganligi sababli, bu erda vujudga kelgan foyda bo'yicha ishlab chiqarish samaradorligi va foydaning o'sish rezervlari tahlil etiladi.

33 javdval

IAB “Anvar” bo'yicha mahsulot ishlab chiqarishdan tushgan
foydaning tahlili. (ming so'm)

Ko'rsatkichlar	Xisobot		O'zgarish	
	2012 y.	2013 y.	Qiymat	%
1	2	3	4	5
1.Tovar mahsuloti amaldagi ulgurji narxlarda	789979	973612	+183633	123,2
2.mahsulot tannarxi	723667	796804	+73137	110,1
3.tovar mahsuloti ishlab chiqarishdan olingan foyda.	69787	176808	+107021	+2,5 m

Jadvalning tahlili ko'rsatadiki, ishlab chiqarilgan tovar mahsuloti miqdori 183633 ming so'mga oshib, 2012 yilga nisbatan 2013 yilda 123,2 % ga oshgan. Mahsulot tannarxi esa 110,1%ga oshgan. Demak, tovar mahsuloti hajmi mahsulot tannarxiga nisbatan o'sishi 12,1 foizga ko'p bo'lgan. Bu esa o'z navbatida tovar mahsuloti ishlab chiqarishdan olingan foydani 2,5 martaga yoki 107021 ming so'mga oshgan. Bu mahsulot hajmining oshishi naturada mahsulot hajmi o'sishi bilan bog'liq bo'lmasa, ishlab chiqarilgan tayyor mahsulotning narxini o'sishi bilan bog'liq bo'ladi.

Sotilgan mahsulot strukturasi o'zgarishi, har xil mahsulotlarning rentabellik darajasi har xil bo'lganligi sababli foydaga ta'sir ko'rsatadi.

Sotiladigan mahsulot umumiy hajmida (rejaga nisbatan) rentabelligi yuqori mahsulotlarning salmog'i oshishi bilan sotishdan tushgan foyda oshadi va aksincha.

Tahliliy ish nazariyasi va amaliyotida bu omilning ta'sirini hisoblashning bir necha usullari mavjud:

-reja bo'yicha haqiqiy sotilgan mahsulot hajmiga sotishdan tushgan foyda yig'indisini, sotilgan mahsulot hajmi bo'yicha rejaning bajarilishi koeffisientiga o'zgargan rejaviy foydani solishtirish yo'li bilan aniqlanadi.

-rejada belgilangan foydani haqiqiy ishlab chiqarilgan mahsulot hajmi bilan aniqlangan qismidan foydani reja bo'yicha belgilangan miqdorini ayirish yo'li bilan aniqlanadi.

Reja bilan solishtirilganda sotilgan mahsulot tannarxining kamayishi yoki o'sishi natijasida sotishdan tushgan foyda o'sadi yoki kamayadi. Bu omilni hisoblash uchun haqiqiy tannarx bilan haqiqiy sotilgan mahsulotning rejaviy tannarxi solishtiriladi. Shunday usul bilan olingan yig'indida yuqorida joy olgan xom ashyo, materiallar, yoqilg'i sotib olinadigan ayrim tayyor mahsulotlar, energiyaga tariflar narxlarining rejaga nisbatan oshishi o'z aksini topgan. Ushbu omil korxonaga bog'liq emasligini hisobga olgan holda, uni erkin omil deb belgilash mumkin. Bundan tashqari erkin omil deb, vositachilik harajatlarini ham belgilash mumkin.

№34 jadval

IAB "Anvar" korxonasi bo'yicha moliyaviy ko'rsatkichlarni shakllanishini tahlili

№	Ko'rsatkichlar	Xisobot		O'zgarishi (+/-)	
		2012 y.	2013 y.	Abs.	Nisb.
1.	Mahsulot sotishdan tushgan tushum	11158,14	1249442	+133628	+11,9
2.	Qo'shilgan qiymat solig'i	185969	208240	+22271	+11,9
3.	Aksizlar	-	-	-	-
4.	Tushumdan ajratiladigan harajat va ajratmalar	49615	57638	+8023	+16,2
5.	Sotishdan tushgan sof tushum	880230	983564	+103334	+11,7
6.	Sotilgan mahsulot tannarxi	723667	796804	+73137	+10,1
7.	Mahsulot sotishdan tushgan yalpi foyda	156563	186760	+30197	+19,3

3-jadvaldan ko`rinib turibdiki, mahsulot sotishdan tushgan tushum 2013 yilda 2012 yilga nisbatan 11,9 foizga, o`z navbatida qo`shilgan qiymat solig`i ham 11,9 foizga oshdi. Korxona bo`yicha ishlab chiqariladigan mahsulotga aksiz solig`i solinmaydi. Tushumdan ajratiladigan harajat va ajratmalar 8023 ming so`mga yoki 16,2 foizga oshgan, ya`ni harajat va ajratmalar ko`paygan yoki ularni qiymati oshishi hisobiga oshgan. Sotishdan tushgan sof tushum 103334 ming so`mga yoki 11,7 foizga oshgan. Sotilgan mahsulot tannarxi 10,1 foizga oshgan, ammo sotilgan mahsulotdan tushgan tushumga nisbatan 1,8 foizga kam. Shuni hisobiga mahsulot sotishdan tushgan yalpi foyda 30197 ming so`mga yoki 19,3 foizga oshdi.

Mahsulotni sotishdan tushgan foydaga sotilgan mahsulot hajmining va narxlarining o`sishi yoki ishlab chiqarish hajmi oshib, sotilmagan mahsulot qoldiqlarining qisqarishi ijobiy ta`sir ko`rsatadi, sotilgan mahsulot tannarxining o`sishi esa salbiy ta`sir ko`rsatadi.

Foydaning shakllanishini nazorat qilish maqsadida operativ tahlil amalga oshiriladi. Ma`lumot manbai bo`lib “Sotilgan mahsulot rejasining bajarilishini operativ nazorat qilish jurnali” xizmat qiladi yoki personal komp`yuterga kirgizilgan bo`lsa, mashinogrammlar yordamida amalga oshiriladi.

Bu erda har kuni o`sib borish yakuni bilan oy va yil boshidan qo`shilgan qiymat solig`isiz va daromaddan boshqa ajratmalarsiz sotilgan mahsulot hajmi yig`indisi o`z aksini topgan. Mahsulotni sotishdan tushgan foydani sotilgan mahsulotning o`rtacha rentabelligi va sotilgan mahsulot hajmi to`g`risidagi ma`lumotlar asosida aniqlash mumkin. Balans foydaning qolgan elementlari bo`yicha operativ nazorat “Foyda va zarar” hisobining analitik hisoblari asosida amalga oshiriladi. Bundan tashqari narxlarning o`zgarishlari va boshqa omillar hisobiga mahsulot tannarxining siljishi ham hisobga olinadi.

Boshqa sotishdan va realizasiya bo`lmaydigan operatsiyalarning moliyaviy natijalari ham balans va sof foydaga o`z ta`sirini ko`rsatadi. Boshqa realizasiyaning moliyaviy natijalarining tahlili, bu operatsiyalarning bajarilishini qonuniyligi va realizasiya qilinayotgan mol-mulk baholash to`g`riligi, realizasiya va foyda bo`yicha

harajatlarni aniqlashning to'g'riligi nuqtai nazaridan bu operatsiyalarni ko'rib chiqishni talab etadi. Foyda bir qator hisobot davrlari uchun taqqoslanadi. Realizatsiya bo'lmaydigan natijalar tahlilini ularning har bir turi bo'yicha olib borishi zarur. Bunda shuni aniqlash kerakki, bu natijalar korxona hisobiga to'g'ri o'tkazilganligi, xususan foyda va ziyonlar hisobiga; yig'indini ziyonga hisoblab o'tkazilganda amaldagi yo'riqnomalarni buzishga yo'l qo'yilmaganligini, realizatsiya bo'lmaydigan ziyonlar korxonada bitimlar intizomi va mol-mulkni asrash yaxshi yo'lga qo'yilganligi natijasida yuzaga kelganmi.

Jarima va peniyalardan realizatsiyadan tashqari daromad va harajatlar ba'zi hollarda korxonada hisob ishlari yomon yo'lga qo'yilganligi natijasida yuzaga keladi. Realizatsiyaga bog'liq bo'lmagan daromad va harajatlar qator hisobot davrlari uchun dinamikada o'rganiladi. Ularning sabablari puxta o'rganilib, jarimaga yo'l qo'ymaslik chora tadbirlari belgilanadi. Jarimadan tashqari foydaning kamayishiga yana noishlab chiqarish harajatlari ham o'z ta'sirini ko'rsatadi. Shuning uchun ularni tahlil qilishda quyidagi ko'rsatkichlarni o'rganib chiqish maqsadga muvofiq: brak natijasidagi yo'qotishlar, mahsulot tannarxiga o'tkaziladigan noishlab chiqarish harajatlari va boshqalar.

Tahlil qilinayotgan korxona bo'yicha realizatsiyadan tashqari natijalar quyidagi keltirilgan ma'lumotlar bilan xarakterlanadi:

№35 jadval

IAB "Anvar" bo'yicha sotishdan tashqari natijalarning tahlili

(ming,so'm)

Ko'rsatkichlar	2012 yil		2013 yil		O'zgarishi +/-	
	daromad	harajat	daromad	harajat	daromad	harajat
1	2	3	4	5	6	7
1. Qimmatli qog'ozlardan va qo'shma korxonalardagi ulushli ishtiroki-dan	247		156		-91	

daromad						
2. To'langan va olingan jarima, peniyalar		3618				-1000
2.1 Etkazib berish sharoitlarini buzganlik uchun		2116		918		-1198
2.2 Etkazib berilmagan mahsulot uchun		1502		1700		+198
3. hisobot yilida aniqlangan o'tgan yilning foyda, ziyonlari	50735	20121	63014	37389	+12279	+17268
4. qarzlar va debitor qarzlar						
5. Boshqa korxona va tashkilotlardan olingan moliyaviy yordam, maxsus jamg'armalarga ajratmalar	116	54	289	126	+173	+72
Jami:	51098	23793	63459	40133	+12361	+16340

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, sotishdan tashqari natijalar bo'yicha qimmatbaho qog'ozlardan va qo'shma korxonalaridagi ulushli ishtirokidan daromad 91 m.so`mga oshgan bo'lsa, to'langan va olingan jarima va peniyalar 1000 ming so`mga kamaygan. Xisobot yilida aniqlangan o'tgan yilning foydasi 12279 ming so`mga oshgan bo'lsa, ziyonlar 17268 ming so`mga oshgan, ya'ni ziyon foydaga nisbatan 4989 ming so`mga ortiq.

Umuman olganda, sotishdan tashqari natijalarda daromad 12361 ming so`mni, harajat 16340 ming so`mni tashkil etib, harajat daromadga nisbatan +3979 ming so`mga ortiq.

Sof foydani shakllanishida soliqlar muhim o`rin egallaydi. Soliqlarning to`g`ri hisoblanishi, o`z vaqtida byudjetga o`tkazilishi, belgilangan soliq stavkalari miqdori sof foydani oshishi yoki kamayishiga sabab bo`ladi. Foydani taqsimlash byudjetga o`tkaziladigan soliqlar va yig`imlar to`g`risidagi qonunga muvofiq, moliya Vazirligining uslubiy ko`rsatmalariga va korxona ustaviga asoslangan holda amalga oshiriladi. Korxonalar byudjet, banklar, ta`minotchilar va iste`molchilar, yuqori turuvchi va boshqa tashkilotlar oldidagi majburiyatlarini bajarilishini ta`minlashlari, ilm-fan va texnikani rivojlantirish harajatlarini, texnik qayta qurollanishini, qayta ta`minlash va foydalanishdagi ishlab chiqarishlarni kengaytirish harajatlarini moliyaviy qoplanishlarini ta`minlashlari kerak; ishlab topilgan mablag`lar hisobidan moddiy rag`batlantirish va ijtimoiy rivojlanishi masalalarini hal etishlari kerak.

Korxona bo`yicha foydadan to`lanadigan soliqlar tahlilini ko`rib chiqamiz:
(Jadval 28)

№36 jadval

IAB “Anvar” bo`yicha foydadan to`lanadigan soliqlar tahlili

(ming, so`m)

Ko`rsatkichlar	2012 yil		2013 yil		O`zgarishi (+ -)		
	qiymati	%	qiymati	%	qiymati	%	Nisbiy ulush bo`y. %
1	2	3	4	5	6	7	8
1. yalpi foyda	156563	100	186760	100	+30197	+19,3	-
2. mulk solig`i	1410	0,90	1394	0,75	-16	-1,1	-0,15
3. er solig`i	16475	10,52	20416	10,93	+3941	+23,9	+0,41
4. suvga to`lov	92	0,06	144	0,08	+52	+56,5	+0,02
5. maktab fondiga to`lov	5199,8	3,32	6968,04	3,73	+1768,24	+34,0	+0,41
6. Respublika yo`l fondiga	10104	6,45	8816	4,72	-1288	-12,7	-1,73

ajratma							
7. infratuzilmani rivojlan-tirish	371	0,24	442	0,23	+71	+19,1	-0,01
8. foyda solig'i	1484	0,95	1263	0,68	-221	-14,9	-0,27
9. Sof foyda	16567	10,58	12346	6,61	-4221	-25,5	-3,97

Jadvaldan ko`rinib turibdiki, korxona bo'yicha mulk solig'i 2012 yilda yalpi foydaga nisbatan 0,9 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2013 yilda 0,75 foizni tashkil etib, nisbiy ulushlarda 0,15% ga yoki 16 ming so'mga kamaygan. Bunga texnologik jihozlar amortizasiya hisobiga kamaygani va soliq stavkasi miqdorini o'zgarmagani sabab bo'lgan. Er solig'ini yalpi foydadagi ulushi 10, 52% ni 2012 yilda tashkil etgan bo'lsa, 2013 yilda 10,93% ni tashkil etib, o'tgan yilga nisbatan 23,9 % ga yoki 3941 ming so'mga oshgan. Bunga er solig'ini stavkasini zonalar bo'yicha oshgani sabab bo'ldi. Suvga to'lov ham 1 kubm.suv qiymatining oshishi hisobiga 52 ming so'mga yoki 56,5 %ga oshgan. Maktab fondiga to'lov mahsulot tannarxiga nisbatan foizlarda olinganligi sababli xom-ashyo narxlarining o'sishi oqibatida 1768,24 ming so'mga yoki 34% ga oshgan. Respublika yo'l fondiga ajratma soliq solinguncha foydadan qo'shilgan qiymat solig'i ayirib tashlanib 1,5 % olingani uchun soliq solinguncha foydani kamayishi hisobiga 12,7% ga yoki 1288 ming so'mga kam to'langan. Foyda solig'i bir tomondan soliq stavkalarini 9% dan 8%gacha tushgani sababli kamaygan bo'lsa, ikkinchi tomondan harajatlarni umumxo'jalik faoliyatida ko'payganligi sababli 14,9% ga yoki 221 ming so'mga kamaygan. Shuni hisobiga sof foyda ham 25,5% ga yoki 4221 ming so'mga kamaygan.

№37 jadval

IAB "Anvar"da olingan foydani taqsimlanishi

(ming, so'm)

Ko'rsatkichlar			O'zgarishi +/-	
	2012 yil	2013 yil	Absol.	Nisb.

1	2	3	4	5
1. Byudjetga to'lovlar	213522	280663	+67141	+31,44
2. Zahiradagi kapitalga to'lovlar	1365	1166	-199	-14,6
3. Ishlab chiqarishni rivojlantirishga oid ajratmalar	897	567	-330	-36,8
4. Iste'mol jamg'armasi	112	86	-26	-23,2
5. Xayriya maqsadlariga	48	63	+15	+31,2
6. Dividendlarga	25940	22160	-3780	-14,6

Demak, jadvalni tahlili ko'rsatadiki, byudjetga foydadan to'lovlar 67141 m.so'mga yoki 31,4 %ga oshgan, zahiradagi kapitalga to'lovlar asosiy fondlar qiymati kamayganligi sababli 14,6% ga kamaygan, eng salbiy holat korxonaning hozirgi davriga ishlab chiqarishni rivojlantirishga oid ajratmalar 36,8 % ga, iste'mol jamg'armasiga 23,2 %ga, dividendlarga 14,6 %ga kamaygan.

Xulosa va takliflar

Bozor iqtisodiyoti ishlab chiqarishni boshqarish jarayonida iqtisodiy dastaklardan keng ko'lamda foydalanishni taqozo qiladi. Ularga foyda, sof daromad, narx, rentabellik darajasi, soliq, kredit va boshqalar kiradi. Ularning ichida foyda ko'rsatkichi korxona faoliyatining boshlovchi sifat ko'rsatkichi bo'lib hisoblanadi. Xar bir korxona iqtisodiyotining unumli rivojlanishi uchun mahsulot ishlab chiqarish hajmini harajatlar va foyda bilan o'zaro nisbatini o'rganish lozim. Bu nisbat korxona faoliyatining yakuniy natijalarining muhim ko'rsatkichlarini sababli-natijaviy o'zaro aloqa majmuini tadqiqot qilish uchun, boshqaruv qarorlarini ilmiy asoslash uchun tahlil qilinadi.

Korxona bo'yicha mulk solig'i 2012 yilda yalpi foydaga nisbatan 0,9 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2013 yilda 0,75 foizni tashkil etib, nisbiy ulushlarda 0,15% ga yoki 16 ming so'mga kamaygan. Bunga texnologik jihozlar amortizasiya hisobiga kamaygani va soliq stavkasi miqdorini o'zgarmagani sabab bo'lgan. Er solig'ini yalpi foydadagi ulushi 10, 52% ni 2012 yilda tashkil etgan bo'lsa, 2013 yilda 10,93% ni tashkil etib, o'tgan yilga nisbatan 23,9 % ga yoki 3941 ming so'mga oshgan. Bunga er solig'ini stavkasini zonalar bo'yicha oshgani sabab bo'ldi. Suvga to'lov ham 1 kubm.suv qiymatining oshishi hisobiga 52 ming so'mga yoki 56,5 %ga oshgan. Maktab fondiga to'lov mahsulot tannarxiga nisbatan foizlarda olinganligi sababli xom-ashyo narxlarining o'sishi oqibatida 1768,24 ming so'mga yoki 34% ga oshgan. Respublika yo'l fondiga ajratma soliq solinguncha foydadan qo'shilgan qiymat solig'i ayirib tashlanib 1,5 % olingani uchun soliq solinguncha foydani kamayishi hisobiga 12,7% ga yoki 1288 ming so'mga kam to'langan. Foyda solig'i bir tomondan soliq stavkalarini 9% dan 8%gacha tushgani sababli kamaygan bo'lsa, ikkinchi tomondan harajatlarni umumxo'jalik faoliyatida ko'payganligi sababli 14,9% ga yoki 221 ming so'mga kamaygan. Shuni hisobiga sof foyda ham 25,5% ga yoki 4221 ming so'mga kamaygan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

RO'YXATI

I. O'zbekiston Respublikasi qonunlari.

1. “O'zbekiston Respublikasining qonuni. “Tadbirkorlik sub'ektlarini ixtiyoriy tugatish tartibini takomillashtirish maqsadida O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish” to'g'risida 14 dekabr 2007 yil O'RQ-127-son

2. “Tadbirkorlik va tadbirkorlik faoliyati erkinligi kafolatlari to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasining qonuni. 25 may 2005 yil.

II. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari va qarorlari, Vazirlar

Mahkamasining Qarorlari.

3. “O'zbekiston Respublikasining qarori. “Tadbirkorlik sub'ektlarini ixtiyoriy tugatish va ularning faoliyatini to'xtatish tartibini takomillashtirish” to'g'risida 27 aprel, 2007 yil PQ-127-son

4. Karimov I.A. 2008 yil 18 noyabrdagi PF-4053-sonli “Aksiyadorlik jamiyatlarining Ustav fondlarini 400,0 ming AQSh dollariga etkazish bo'yicha” Farmoni.

5. O'zbekiston Respublikasining qarori. “Tadbirkorlik faoliyatini yanada qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida 2009 yil, 15 may, PQ-1112-son

6. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qarori. “Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida” gi O'zbekiston Respublikasi qonunini amalga kiritish haqida 2000 yil, 25 may, 70-II-son

III. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning asarlari.

7. I.A. Karimov “Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etish yo'llari va choralari” Toshkent, O'zbekiston – 2009.

8. I.A. Karimov «O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida» T., O'zbekiston

– 2011 y.

9. I.A.Karimov “2014 yil yuqori o`sinh sur`atlari bilan rivojlanish, barcha mavjud imkoniyatlarni safarbar etish, o`zini oqlagan islohatlar strategiyasini izchil davom ettirish yili bo`ladi” Yil yakunlariga bag`ishlangan ma`ruza. Xalq so`zi. 18.01.2014 yil.

IV. Darsliklar va o`quv qo`llanmalar:

10. Abdullaev A. Biznes-reja. Toshkent, Moliya, 2008 yil

11. Abdullaev A. Kichik biznesni boshqarish., Toshkent, Moliya, 2009 yil

12. Bekmurodov A.Sh., Fafurov U.V. “O`zbekiston – iqtisodiyotni modernizatsiyalash hamda islohotlarni chuqurlashtirishning yangi va yuksak bosqichi yo`lida”. T.: Iqtisodiyot, 2008.-126 b.

13. Bekmurodov A.Sh., Berkinov B.B., Fafurov U.V. “O`zbekiston – iqtisodiyotni liberallashtirish va modernizatsiyalash yo`lida”. Ekspres-prospekt.T.:Iqtisodiyot, 2009.-52 b.

14. Xodiev B.Yu., Berkinov B.B. Korporativ boshqaruv: O`quv qo`llanma. –T.: «ADIB», 2010. -190 b.

15. Xashimov A.A. Korporativ boshqaruv shaklidagi tuzilmalarning rivojlanish istiqbolari.-Toshkent: Fan, 2003.-112b.

16. M.B. Xamidullin “Korporativ strategiyalarni moliyalashtirish usullari va mexanizmlari” T.2007 y № 5-6. 4b.

17. Avdokushin E.F. “Mejdunarodnie ekonomicheski otnosheniya”. Uchebnik.-M.: YuNITI-DANA, 2010, 68b.

18. Maxmudov E.X. “Korxona iqtisodiyoti”. O`quv qo`llanma – T.:O`zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg`armasi nashriyoti, 2008y.

19. Vaxabov A. “Moliyaviy boshqaruv tahlili”. Darslik , Toshkent-O`zbekiston - 2008.

20. Saviskaya G.V. “Analiz xozyaystvennoy deyatel`nosti predpriyatiy” –M.: INFRA-M, 2001.

21. Sharifxo`jaev M., Abdullaev Yo. “Menejment”. Darslik-Toshkent: O`zbekiston, 2002.

VI. Davriy nashrlar, statistik to`plamlar va hisobotlar.

22. “O`zbekiston iqtisodiy axborotnomasi” jurnali, 2011-2013 y.
23. “Bozor-pul-kredit” jurnali, 2011-2013 yil sonlari.
24. “Xalk so`zi” gazetasi 2011-2013 yil sonlari.
25. IAB “Anvar” ning 2011-2013 yil xisobotlari.

VII. Internet saytlari.

25. www.gov.uz
26. www.nalog.ru.
27. www.mf.uz